

**DIPLOMATIČKO-POVIJESNA ANALIZA POVELJE
HRVATSKO-UGARSKOG KRALJA ANDRIJE II (III), KOJOM SE
BRIBIRSKOM KNEZU, HRVATSKOM BANU PAVLU ŠUBIĆU
PODJELJUJE NASLJEDNO BANSTVO (1293. g.)**

Miljenko Pandžić

Uvod

U povelji izdanoj 1293. godine posljednji Arpadović Andrija II (III), hrvatsko-ugarski kralj, »prvi puta u povijesti«, kako je napisao Vjekoslav Klaić,¹ podjeljuje hrvatskom banu Pavlu iz roda bribirskih Šubića nasljednu bansku čast, njemu i njegovim nasljednicima. U to je vrijeme Pavao Šubić već stvarni feudalni gospodar ili »dominus«, kako se kasnije naziva u svojim poveljama i kako ga drugi nazivaju, velikog dijela tadašnje Hrvatske i Dalmacije, a uskoro postaje i ban »dominus« Bosne. Prema tekstu povelje postaje i pravno, »de iure«, upravo to što već »de facto« i jest. Možda je on zaista bio toliko jak da stvarno i činjenično osigura svojim nasljednicima i bansku čast i feudalno gospodstvo nad »barunima, gradovima i selima...« kao što govori jedna druga povelja, izdana od Andrijina takmaca za hrvatsko-ugarsko prijestolje, Karla II, napuljskog kralja.² Pitanje koje nam ovdje nameće povijesna pozadina zbivanja u Hrvatskoj i Ugarskoj krajem 13. st. jest upravo to da li je banu Pavlu bilo dovoljno samo posjedovanje i banovanje, kao da Ugarske, Napulja, Venecije i drugih i nema, pa mu je dovoljna autarhičnost njegove malene ali konzistentne »vojvodine«, jer to je naslov koji je sam za sebe na svojim novcima dao iskovati i, koliko znamo, ni od koga nije tražio pravnu potvrdu i dozvolu za taj naslov. Da li je, dakle, takvu potvrdu mogao i ne tražiti za svoje bansko gospodstvo, nasljedna dobra i zemlje ili je u danom momentu zaključio da je potrebno zatražiti, pa i zamoliti, od mjerodavnih vlasti, od kraljevskih organa, od tadašnje kraljevske vlasti, koja ma koliko bila u to vrijeme nesigurna, ipak je bila, makar i djelomično, međunarodno priznata (Venecija je tu odigrala svoju ulogu za Andriju III Mlečanina!),³ a u zemlji svakako prisutna,

¹ Vj. Klaić, *Bribirski knezovi*, Zagreb 1897, str. 59 i d.

² Vidi ispravu Karla II od 19. kolovoza 1292: Smičiklas, »Codex diplomaticus«, vol. VII, Zagreb 1909. (u daljem tekstu SCD), str. 105. (»cum omnibus baronibus, vasallis...«).

³ Andrija III rođen je u Venciji od majke Mlečanke; i ona i njezin brat, a vjerojatno i drugi savjetnici mletački, igrali su veliku ulogu u Hrvatskoj kao hercezi. Usp. i G. Novak, *Pavao bribirski, ban Hrvata*, Split 1932, i tekst J. Sidaka u *Historiji naroda Jugoslavije*, I, str. 710. i d.

i makar silom priznata? U tom pitanju leži i potreba da se pokuša dati jedna diplomatska analiza povelje ili isprave iz 1293. godine, ali u svjetlu povijesno-političkih, diplomatskih, vojnih i, dakako, ekonomskih zbivanja na ovom prostoru i u tom vremenu, kako bismo mogli razumjeti da li je takvu povelju netko mogao ili htio falsificirati u to vrijeme ili kasnije i tko bi od toga postigao neku svrhu ili nekakvu dobit, bilo u prestižu ili u materijalnom, ekonomsko-posjedovnom bogatstvu, ili je ta povelja ispravna i autentičan izvor za upoznavanje onih događaja koji su mogli navesti Andriju II da pokuša okrenuti povijesni točak u korist Arpadovaca i da pomoću bibrirskih Šubića i njihovih snaga i ambicioznih težnji za samostalnom državom ne ostane posljednjim od svog roda, nadajući se, kako to biva u borbama za vlast, da će postigavši ono za čime teži, lako maknuti s puta onoga koji ga je do te vlasti doveo.

Tako je prvenstveno diplomatsko pitanje autentičnosti ove povelje ujedno i pokušaj odgovora koji bi u sebi trebao sadržavati razumijevanje uzroka koji su do te povelje doveli, tj. koji su potakli ili mogli potaknuti kralja Andriju, posljednjeg Arpadovića, da izda nalog da se ona sastavi, u obliku koji nam za sada nije poznat jer nemamo pri ruci original, izvornik povelje, nego prijepise, ili u obliku kakav sada vidimo, a koji nam nije posve razumljiv, i da ga pošalje banu Pavlu Šubiću. Ta pitanja i takve odgovore imala bi pokušati postaviti i proanalizirati i ova radnja.

PREGLED DOSADAŠNJE LITERATURE

Isprava iz 1293. godine prvi put se pojavila u našoj povijesnoj i znanstvenoj javnosti u djelu prvog kritičkog hrvatskog historiografa, kako ga je nazvala naša današnja historiografija, Ivana Lučića — Luciusa, u *Dodatku* njegovoj poznatoj sintezi starije hrvatske povijesti, prvoj takve vrste i znanstvene visine, pod naslovom *De Regno Croatiae et Dalmatiae, libri sex*, koja je izašla u Amsterdamu 1666. godine, dok je *Dodatak* o kojemu je ovdje riječ izašao u jednom njegovu drugom djelu, *Inscriptiones Dalmaticae, Venetii 1673. Addenda vel corrigenda in »De Regno...«*⁴

Od tada se o povelji i njezinu značenju tokom stoljeća dosta pisalo, a izricana su o njoj ne uvijek ista mišljenja, u najnovije doba čak i kontradiktorna.⁵

I. Lučić, prvi koji povelju objavljuje, ujedno je i prvi koji o njoj daje svoj meritoran sud kritički obrazovanog povjesničara, koji je za ono vrijeme imao i izvrsno diplomatsko i paleografsko obrazovanje. Zato možemo s dosta velikom vjerojatnošću pretpostaviti da njegovo mišljenje i povjerenje koje je on toj povelji iskazao ima svoju osnovnu vrijednost i danas.

Ne samo u svom tekstu *Addenda vel corrigenda* gdje je donio tekst povelje (o čemu će još kasnije biti govora), nego i unutar teksta svojih *Memorie istoriche di Tragurio* Lučić donosi jedan odlomak koji nas posebno uvjerava da je on bio svjestan važnosti svih podataka povelje,

⁴ I. Lucius, *Memorie istoriche di citta Tragurio ora detto Trau*, Venecija 1673, str. 63—64.

⁵ Usp. Stj. Antoljak, *Ban Pavao Bibrirski*, »Croatorum dominus«, »Radovi Instituta JAZU u Zadru«, sv. 19. str. 5—62.

te da nije htio pristati ni na kakvu promjenu teksta, na što ga je možda htio ili bar pokušao nagovoriti dvorski historičar knezova Zrinskih Marko Forstal, koji je, kako ćemo kasnije vidjeti, prvi Lučića upozorio na tu povelju.⁶

Tako Lučić, govoreći o majci Andrije II, kaže da je ona »Duchessa di Sclavonia, che significa Croatia, e Principessa delle Parti Maritime, cioè Dalmatia«, te odmah nastavlja da taj podatak proizlazi iz povelje Andrije II iz 1293, tj. spomenute povelje banu Šubiću, »come consta dal Privilegio dal Banato Maritimo concesso del 1293. al bano Paulo, e fratelli conti de Brebir, e loro heredi, e successori in perpetuo, ch'appresso Signor Conti di Zrinio descendenti da esso bano Paulo, quale per esser unico del Re Andrea cognominato Veneto, ch'abbi veduto...«.⁷

Moramo ovdje odmah naglasiti da je jedna od bitnih točaka u promatranju i analiziranju cijelog problema ove povelje baš na ovom mjestu snažno istaknuta, a to je pitanje originala ove povelje, koji nam se nije sačuvao. Na to pitanje moramo se kasnije detaljnije vratiti. Ovdje će biti dovoljno naglasiti da iako nemamo originalnog teksta, to još ne znači da nemamo pred sobom ovjerovljeni prijepis ovog privilegija. Jedna od tih ovjera nalazi se u Lučićevim riječima »ch'habbi veduto«. Taj momenat da je povelja donesena u ovjerovljenom prijepisu i da tu ovjerovljenost potvrđuje inače kritički Lučić uzimaju kasniji autori i te kako u obzir i naglašuju da je Lučić u rukama imao autograf, tj. original povelje, a ne tek neku neovjerovljenu kopiju.

Tako Fejer u svom *Codex diplomaticus Hungaricus* izričito naglašava i piše nakon samog teksta povelje: »Addendis De Regno Dalmatiae et Croatiae, p. 63, ex autographo apud comites Zrinios servato.«⁸

Nakon Lučića povelja, izgleda, opet gotovo pada u zaborav. Prvi je ponovno citira i komentira tek J. Mikoczy 1792. u svom djelu *Banorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, ad saec. XIV usque perducta series*.⁹ On je prvi pokušao dati taktičko i diplomatsko opravdanje za njezin postanak, odnosno otkriti osnovni razlog koji je potakao kralja Andriju II da izda takvu ispravu banu Pavlu Šubiću i njegovoj braći: iz njezina sadržaja odmah se vidi da kralj Andrija nije želio Šubićima dati tako velike privilegije iz svojih pobuda. Mikoczy smatra da je kralj bio prestrašen da Hrvatska i Dalmacija ne prijeđu Napuljcima:

»Nam Andreas III multum veritus, utne Dalmatia, Croatiaque ad Caroli Martelli partes accederet, Bribiriensium comitum, quorum nomen id loci erat maximum, voluntates insigni quopiam beneficio sibi devincturus, Banatum Maritimum Paulo, ac fratribus, eorumque heredibus, datis... regiis litteris...«¹⁰

Dakle Mikoczy je shvatio da je potrebno pronaći neku određenu motivaciju za postupak kralja Andrije kako bi se razumjelo zbog čega on daje takvu donaciju, ali nije ulazio u problem tko tu, s obzirom na uvjete koji su Šubićima u povelji postavljeni, zapravo više dobiva: Šubići ili kralj.

⁶ M. Kurelac, *IIIYricum hodlernum Ivana Lučića i ban Petar Zrinski*, »Zbornik Historijskog instituta JAZU«, Zagreb 1966, vol. VI, str. 147.

⁷ I. Lucius, n. dj., str. 146.

⁸ Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*, Budae 1829—1844, tom VII, suppl. IV, str. 228.

⁹ »Arkiv za povjestnicu jugoslavensku«, sv. XI, str. 195—196.

¹⁰ Isto, str. 196.

Kod starijih hrvatskih, zatim kod ugarskih i drugih stranih pisaca i historiografa iz XVII i XVIII stoljeća (kao npr. kod Ratkaja,¹¹ kod Charlesa Dufresnea du Cangea,¹² E. Reuscha,¹³ C. F. Palme¹⁴ ili genealoga Wagnera,¹⁵ koji povelju uopće ne spominju, nego samo na pojedinim mjestima govore o Pavlu Šubiću, koga nazivaju banom ili dinastom, kao npr. Palma,¹⁶ ili o Mladenu Šubiću, kojega Ratkaj naziva »Princeps Dalmatiae«¹⁷ problem se uopće ne postavlja. Za njih kao da je samo po sebi jasno da Pavla na banskoj stolici nasljeđuje Mladen. Pouzdaju se vjerojatno na Lučića ili na splitskog kroničara Mihu Madijeva de Barbanisa,¹⁸ kojega citira genealog Wagner u svojoj genealoškoj radnji o Zrinskim.¹⁹ Pa i Vitezović, koji je sigurno točno poznavao Lučićeva djela i njegov tekst povelje kralja Andrije, u svojoj *Banologiji* zadovoljava se konstatacijom da je Pavao Šubić bio nasljedni ban na temelju povelje Andrije III, bez ulaženja u problematiku povelje i motivaciju kralja Andrije:

»An. 1293. Paulus banus, qui supra, comes breberiensis, Georgius et Mladinus fratres eiusdem Pauli bani, ab Andrea III banatu maritimo in perpetuum donatur.«²⁰ Slično tako i du Cange samo spominje povelju, bez ulaženja u problematiku koju ona postavlja:

»Paulus comes Spalatensis, Clissiae et Ostroviae Dominus, eiusque frater, Nicolaus e comitibus Breveriensibus de genere Subich, anno MCCLXXV, Dalmatiae et Croatiae bani, quorum is, Bosniam a Stephano rege Rasciae receptam, Iadramque ereptam Venetis, Hungariae reddidit, eam ob causam; anno MCCXCII; ab Andrea III rege, banus maritimus Bosnaeque Dominus nuncupatus. Namque maritimam Dalmatiae oram banatus maritimi nomine, iureque hereditario, propter res praeclare gestas, ab eo accepit.«²¹ Du Cange, prema tome, ne ulazi u problematiku da li je ta povelja za Šubiće bila korisna, ali daje vrlo jasnu informaciju o njezinu pravnom značenju i sadržaju.

Iako Krčelić u svojim *Notitiae praeliminaries Panonniae veteris...*²² na mnogo mjesta citira Lučićeva djela, osobito *De regno Dalmatiae et Croatiae* ali i *Memorie istoriche di Tragurio*, ipak nije prenio iz njih mnoge važne podatke o bibrirskim knezovima, osobito o banu Pavlu. Svakako ga se dojmio opći zazor spram vladavine bibrirskih knezova, koji se zbog narušavanja autonomije dalmatinskih gradova osjeća i u Lučićevim djelima i u izvornom tekstu kronike Miha Madijeva de

¹¹ Ratkaj, *Memoria Regum et Banorum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae inchoata ab origine sua et usque ad presentem annum 1652 deducta...*, Beč 1772, str. 70—72.

¹² Charles Dufresne, sieur du Cange, *Historia Regnorum Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Bosniae, Serviae atque Bulgariae*, str. 159. i 216.

¹³ E. Reusch, *Alter und Neuer Staat des Königreich Dalmatien...*, Nürnberg 1718, str. 100. i d.

¹⁴ Carolus Franciscus Palma, *Notitia rerum Hungaricarum*, ed. III, pars. I, Buda 1735, str. 756—758.

¹⁵ Carolus Wagner, *Collectanea Genealogico — Historica illustrium Hungariae familiarum*, Budim 1778, cap. X, *De Zrinio*, str. 114. i d.

¹⁶ Palma, n. dj., str. 756.

¹⁷ Ratkaj, n. dj., str. 72.

¹⁸ Wagner, n. dj., str. 117; i Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, vol. III, str. 636. i d.

¹⁹ Wagner isto.

²⁰ P. Ritter Vitezović, *Banologia*, rukopis u NSBZ, sign. R — 3457.

²¹ Ch. du Cange, n. dj., str. 216.

²² A. B. Krčelić, *Notitiae praeliminaries...*, str. 229. i d.

Barbesanisa, na koju se i Krčelić poziva i koju očito dobro poznaje, dakako, također preko Lučića.

Tako, govoreći o odnosima bribirskih knezova prema kralju Andriji, kaže: »Bribirienses comites indignissimum instrumentum effecti, multos ab Andrea deficere procurarunt, regemque sibi a Papa dare; orare.«²³ I Krčelić, dakle, indirektno pokazuje da poznaje povelju Andrije III, ali o njoj ne kaže ništa.

Krčelić ipak znade da se Mladen II nazivao »Princeps Dalmatiae«,²⁴ ali su mu važnost i značenje toga naslova posve strani. Toliko je odanost Krčelića kao čovjeka povjerenja bečkog dvora i monarhije bila jača od potrebe povjesničkog objektiviziranja političke stvarnosti, makar to bilo i u XIII ili XIV stoljeću. Bribirci su za Krčelića zapravo »infideles«, i time je njihov ugled narušen. Borili su se protiv kraljeva i propali. Vjerojatno je i to jedan od razloga da do pojave Klaićevih *Bribirskih knezova*²⁵ nemamo mnogo objektivnih redaka o njima, a pogotovo ne o Pavlu Šubiću.²⁶

Donekle u tome predstavlja izuzetak rad I. Tkalčića pod naslovom *Borba hrvatskog naroda proti Andrije III*,²⁷ gdje se govori i o razdoblju koje neposredno obuhvaća događaje iz vremena donošenja ove povelje. Ocjenjujući akcije koje su u Hrvatskoj u to doba poduzimane protiv posljednjeg Arpadovića u cjelini, autor sasvim razumljivo prebacuje težište rasprave na odnose suparničkih dinastičkih kraljevskih kuća, Arpadovića na izmaku njihove vladavine i kuće Anjou, koja je u punom zamahu, pripravna prihvatiti vlast koja joj se pruža. Iako pisac ne ulazi dokraja u mnogostrukost *diplomatičkih* akcija Šubića, usmjerenu nekad gotovo istovremeno na nekoliko ključnih točaka u trokutu tadašnjih političkih sila, Ugarske, Mletaka i Napulja, čiji su se glavni sukobi odigravali preko teritorija Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, ipak pisac točno uočava da se »oko Šubića kretao... sav onaj hrvatski pokret, da jedino njihovom ustrajnosti zasjeli su napokon Anžuvinci ugarsko-hrvatski prijestol.«²⁸ Dakako da su u toj igri važnu ulogu odigrale i darovnice, koje kraljevi tada dijele u dosta velikom broju, i to nekad podjednako i »svojim pristašama« i »svojim protivnicima«, koji jednako brzo mogu promijeniti svoju političku i vojnu opredijeljenost. Tu su i darovnice »protivniku« kralja Andrije banu Radoslavu, koji je kasnije proglašen nevjernim, »infidelis«, a dakako i Pavlu Šubiću, koji zapravo u potpunosti vlada teritorijem i prima počasti i s jedne i s druge strane, bez obzira na to koliko su one trebale postati i čvrstom vezom s jednom od protivničkih strana. Tako događaje ocjenjuje I. Tkalčić:

»Osim povlastica udieljenih kaptolu zagrebačkomu, mnogo bijaše pretežnijom ona kojom je obdario knezove Šubiće, da si prisvoji ove hrvatske velmože za koje se otimao i Napuljski dvor, dozvolio im u viečna vremena primorski banat, pod timi uvjeti, da mu sa 500 valjano naoružanih konjanika stoje u pomoć protiva vanjskomu i domaćemu neprijatelju 'koji je potonji ljuči od svake kuge', te ih ujedno veže da

²³ Krčelić, n. dj., str. 229.

²⁴ Isto, str. 234.

²⁵ Vj. Klaić, n. dj., v. bilj. (1).

²⁶ Usp. A. B. Krčelić, *Historia Ecclesiae Zagrabienensis*, str. 95: »Nova rursus in Andream conjuratio Paulo bano duce...«

²⁷ I. Tkalčić, *Borba hrvatskog naroda proti Andrije III*, »Rad JAZU«, knj. 33.

²⁸ I. Tkalčić, n. dj., str. 12.

priznaju njega zakonitim vladarom a mater mu knjeginjom primorskom, a za znak toga priznanja da svake nove godine bilo oni ili njihovi potomci počaste obojicu kojim darom 'iuxta vulgatissimam consuetudinem regni nostri'.

Darovnicom ovom kojom uzprkos članku 16. zlatne bule i točki 3 svoga dekreta poklanja u nasljedstvo primorski banat, dokazuje javno, koliko mu je stalo do obitelji Šubićeve, a potom i do svoga mira.²⁹

Za razliku od navedenih autora Vjekoslav Klaić prvi je povjesničar koji poslije Lučića, Mikoczyja i I. Tkalčića znatno potpunije prilazi problemima koje pred nas postavlja ova neobična povelja. Vjekoslav Klaić uopće prvi uočava prvorazrednu važnost povijesne uloge roda Šubića, osobito bana Pavla krajem XIII i početkom XIV st.³⁰ Klaić ni u svojoj radnji *Bribirski knezovi*,³¹ niti u svojoj opsežnoj *Povijesti Hrvata*³² ne izražava, doduše, nikakvu sumnju u autentičnost povelje, ali smatra da motivaciju njezina izdavača kralja Andrije treba osobito pažljivo razmotriti i zaključuje da je »... Andriji sinula nada da bi mogao odoljeti svomu takmacu. Trebalo mu samo predobiti najmoćnije knezove u Hrvatskoj, bana Pavla i braću njegovu. Da ih odvрати od Karla Martela, izdade im god. 1293, valjda namah na početku, znamenitu povelju, kojom im za sva vremena darova kao nasljednu baštinu čitavu 'banovinu primorsku' ili kraljevinu Hrvatsku s Dalmacijom«.³³

U *Povijesti Hrvata* svoju argumentaciju proširuje te smatra da su nakon smrti pape Nikole IV, »gorljivog zaštitnika Anžuvina, ... pače i Bribirski knezovi ... dvojili hoće li kada zasjesti na prijestolje Anžuvina«. U tom po Anžuvince nepovoljnom trenutku ugledao je Andrija svoju »sreću« i mogućnosti koje su mu se time otvorale. U prvom redu pokušao je, dakle, privući k sebi Bribirce, što mu doduše uopće nije uspjelo, ali ih je donekle, kako ćemo još kasnije vidjeti, ipak neutralizirao, tako da su ga oni još dugo, jednako kao i dalmatinski gradovi, barem formalno priznavali za zakonitoga vladara. Ovdje Klaić kaže da »samo tako možemo razumjeti« ovu povelju kralja Andrije, dakle upravo u tom momentu i s takvom namjerom i željom kralja Andrije.³⁴

Međutim, nakon Klaića tek A. Dabinović, četrdeset godina kasnije, proširuje problem i pita se kako je Pavao Šubić reagirao na tu povelju, pa zaključuje da to »nije posve jasno jer su ga i poslije toga Anžuvinci obasipali znakovima svoje sklonosti«, te nastavlja proširujući problematiku i na neugodne posljedice Andrijiine povelje, jer premda Šubići nisu prihvaćali svoje vazalske obaveze koje bi iz povelje proizlazile, u prvom redu veliki banski banderij, negativnosti koje su iz te povelje proizlazile nisu bile tako malene:

»Banov položaj je mogao izgledati dosta dvoiličan, kad ga u isto vrijeme jedna i druga stranka obasipaju svojim znakovima sklonosti.«³⁵

Argumentaciju o ovim događajima, koja je u mnogo čemu slična motivaciji Vj. Klaića, donosi Grga Novak u svom radu *Pavao Bribirski ban Hrvata*:

²⁹ Isto, str. 23.

³⁰ Usp. ocjenu S. Antoljaka, n. dj., str. 5–8.

³¹ *Vidi* bliji. 1.

³² Vj. Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. I, Zagreb 1899.

³³ *Isti*, *Bribirski knezovi*, str. 59.

³⁴ *Isti*, *Povijest Hrvata*, I, str. 272.

³⁵ A. Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb 1940, str. 206.

»Napokon je kralj Andrija, bez sumnje zato da odvrati Bribirce od Karla Martela 1293. godine izdao banu Pavlu i njegovoj braći ispravu kojom im poklanja cijelu Primorsku banovinu kao nasljedno dobro i daje nasljednu bansku čast.«³⁶

G. Novak zaključuje da je spretnost i diplomatska okretnost bana Pavla Šubića zaslužna za povoljan obrat događaja u vrijeme najžešćih sukoba kraljevskih takmaca u borbi za hrvatsko-ugarsko prijestolje:

»I usred tih prijestolnih borba znao je da i od jednoga i drugoga takmaca za sebe izvuče najviše što se uopće dalo postići. Jedan mu daje u nasljedno vlasništvo skoro cijelu Hrvatsku, a drugi cijelu Hrvatsku i čak nasljednu bansku čast i vlast.«³⁷

U novije doba J. Lučić u svojoj diskusiji *Dva torza o srednjovjekovnoj hrvatskoj povijesti*³⁸ spominje i povelju Andrije II (III) Pavlu Šubiću iz 1293. godine, pa parafrazirajući strogo formalno diplomatsku opasku T. Smičiklase u njegovom izdanju te povelje u »Codexu diplomaticusu, naime da je povelja »u ovakvom obliku sumnjiva«,³⁹ primjećuje:

»Ne možemo sve Šubiće i njihove ogranke uvrstiti u niže plemstvo u polovini XIV st. jer npr. ... 1293, prema doduše sumnjivoj ispravi, Andrija III traži 500 konjanika zbog podjeljivanja nasljedne banske časti.«⁴⁰

J. Lučić, dakle, u ovoj diskusiji upotrebljava podatke iz spomenute povelje iako je, kako sam kaže, povelja doduše sumnjiva. Ali on nigdje ne izriče da je to njegovo vlastito mišljenje; inače valjda ne bi upotrijebio taj podatak.

U idućem broju »Historijskog zbornika« N. Klaić, odgovarajući J. Lučiću u nastavku diskusije pod naslovom *Pripombe k 'dvema torzoma' o srednjeveški hrvatski zgodovini*,⁴¹ dotiče se i povelje Andrije III iz 1293, pa začudena izrazom »sumnjiva«, koji je J. Lučić upotrijebio gotovo slučajno govoreći o ispravi kralja Andrije, preuzimajući je, kako smo ranije istakli, iz popratnog komentara izdavača T. Smičiklase, izražava svoje uvjerenje da u povelji, dakle u prvom redu u njezinu povijesnom kontekstu, »doista nema ništa sumnjiva.«⁴²

A evo i mišljenja koje N. Klaić iznosi u svojem najnovijem izdanju *Izvoru za hrvatsku povijest*, pod naslovom *Knezovi Bribirski dižu se do samostalne dinastičke vlasti*:

»Borbu za prijestolje između posljednjih Arpadovića i napuljskih Anžuvina znali su najbolje iskoristiti knezovi Bribirski. Iako su... darovnice napuljskoga kralja Karla II... i hrvatsko-ugarskog kralja Andrije III Mlečanina bile uglavnom potvrda stvarnog stanja, ipak su one davale zakonsku podlogu dinastičkoj vlasti Bribiraca.«⁴³

U najnovije doba, da bi jednom zauvijek riješio probleme i pitanja pred koja nas postavlja ova povelja, S. Antoljak ustvrdio je da je povelja goli, obični falsifikat, koji treba »odbaciti a limine«,⁴⁴ i da ne može više

³⁶ G. Novak, *n. dj.*, str. 13.

³⁷ G. Novak, *n. dj.*, str. 30.

³⁸ J. Lučić, *Dva torza ...*, »Historijski zbornik«, sv. XVIII, Zagreb 1965, str. 285–300.

³⁹ SCD, str. 163–164.

⁴⁰ J. Lučić, *n. dj.*, str. 295.

⁴¹ B. Grafenauer — N. Klaić, *Pripombe ...*, »Historijski zbornik«, sv. XIX–XX, str. 534–535.

⁴² Isti, str. 535.

⁴³ N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest*, Zagreb 1973, str. 165–167.

⁴⁴ S. Antoljak, *n. dj.*, str. 47.

predstavljati »prvorazredni izvor⁴⁵ ni za povijest toga razdoblja, niti za razumijevanje politike bilo Šubića, bilo kralja Andrije, a pogotovo ne za neovisnog i ponositog bana Pavla. Pri tom je prof. S. Antoljak, kako ćemo kasnije još podrobnije vidjeti, vrlo pažljivom analizom povelje uočio jednu pomalo neobičnu i začuđujuću činjenicu da povelja baš ne predstavlja tako veliku dobit za Šubiće⁴⁶ kako su to do sada mislili svi koji su o toj povelji pisali, veličajući neobičan naslov i čast nasljednog bana. Pri tome su slabije uočavali poraznu težinu uvjeta koji su u njoj navedeni i koji bi, kad bi se stvarno proveli, značili gubitak neovisnosti Šubića i vjerojatno čak i njihov pad.

Prof. S. Antoljak, međutim, nije pošao u zaključivanju logičan korak dalje, jer je, odbacivši svaku vrijednost povelje, odbacio i potrebu razrješavanja uzroka koji su doveli do njezina postanka, pa tako i potrebu utvrđivanja njezina eventualnog autora. Naime, budući da prema zaključku S. Antoljaka povelja sadrži veoma štetne uvjete za moć i vladavinu Šubića, to s druge strane moramo uočiti da su to upravo izvrsni i optimalni uvjeti i korist za Arpadovića Andriju II (III) Mlečanina.

Po logici stvari, ako ćemo falsifikatora ili legalnog tvorca povelje, njena bilo legalnog ili ilegalnog izdavača, tražiti kod onoga tko bi iz nje mogao izvući maksimalnu korist i u njezinu tekstu naći dobre uvjete za sebe, to bi tada ova povelja izvrsno odgovarala baš samom kralju Andriji.

To je ujedno uglavnom sve što bismo mogli pronaći u našoj starijoj i novijoj historiografiji i kritici izvora o vrijednosti i autentičnosti podataka naše povelje. Većina povjesničara za sada ne dovodi u sumnju izvornu vrijednost i autentičnost povelje, s izuzetkom S. Antoljaka. U standardnim djelima, kao što su *Historija naroda Jugoslavije*⁴⁷ i popularna *Ilustrirana povijest Hrvata*,⁴⁸ autori preuzimaju podatke iz povelje bez obzira na spomenutu Smičiklasovu primjedbu o njezinoj formalno sumnjivoj diplomatičkoj strukturi. Time bi ovaj pregled literature bio završen. U idućem poglavlju bit će prikazan pregled izvornih tekstova za našu povelju radi utvrđivanja njena relativno integralnog teksta.

PREGLED IZVORA ZA UTVRĐIVANJE IZVORNOG TEKSTA POVELJE

Kako je već ranije rečeno, ova je povelja sačuvana jedino u prijepisu, odnosno u nekoliko prijepisa iz 17. st., dok sam original nije sačuvan, iako se ne može sa sigurnošću tvrditi da je pitanje sačuvanosti originala posve riješeno, kao što ćemo opširnije objasniti nakon kraćeg pregleda prijepisa koji su nam za sada dostupni.

Kako je poznato, najstariji tiskani tekst ove povelje nalazi se objavljen u Lučićevim dodacima i ispravcima njegove velike povijesti Hrvatske *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, koji su tiskani pod naslovom *Addenda, vel corrigenda in Opere de Regno Dalmatiae et Croatiae* kao posebni dodatak jednom drugom Lučićevu djelu, *Inscriptiones*

⁴⁵ Isto, str. 47.

⁴⁶ Isti, n. dj., str. 11. i 12.

⁴⁷ V. bilj. 3; J. Šidak, n. dj., str. 710.

⁴⁸ *Ilustrirana povijest Hrvata*, Zagreb 1971.

*Dalmaticae, Venetii 1673. Addenda vel corrigenda in »De Regno...«.*⁴⁹ Tu se, u Lučićevu tekstu, ispred teksta same povelje izrijeком kaže da su povelju sačuvali grofovi Zrinski, kao izravni nasljednici obitelji Šubić, u svom obiteljskom arhivu, koji je od 16. st. dalje bio pohranjen u Čakovcu pošto je Nikola Zrinski dobio u vlasništvo Međimurje s Čakovcem.

»... Privilegium Banatus maritimi Paulo Bano, Georgio et Mladino fratribus comitibus Breberiensibus heredibus, et successoribus eorum concessum anno 1293 apud comites Zrinos eorum gentiles servatum, ...«⁵⁰

Isto tako i Kukuljević, koji je tu povelju objavio u opširnijem regestu, gotovo u izvodima, u svojim *Regesta documentorum regni CSD saec. XIII*, navodi u bilješci da je isprava postojala u arhivu obitelji Zrinski, odnosno tako se, čini se, može zaključiti iz teksta njegove bilješke:

»Lucius: Mem. di Trau in additamentis p. 63 Ex. archivo Zrini-
aniana.« (!)⁵¹

Idući tim tragom, Miroslav Kurelac naišao je na glavni izvor tih prijepisa i same povelje u *Stemmatographiji* Marka Forstala, augustinca, »tajnika i historiografa obitelji Zrinski«, odnosno u obiteljskom arhivu grofova Zrinskih u Čakovcu, kako je to prikazao u svom radu *Illyricum hodiernum Ivana Lučića i ban Petar Zrinski*:

»Forstal je od Lučića dobivao podatke i za uzvrat mu slao one u vezi s obitelji Zrinski. Forstalu je bio dostupan arhiv obitelji Zrinski u Čakovcu, pa u svojoj 'Stemmatographii' često navodi da se pojedini dokument ili povelja koju citira, ili čak donosi u cijelini, nalazi u 'Csactoriensis Pinacotheca' ili 'Cartophylacium Chacatoriensis' ... Tom arhivu pripadala je i povelja kralja Andrije II (III) iz 1293. kojom kralj podjeljuje naslov 'Banus Maritimus' Pavlu Bribirskom, njegovoj braći i nasljednicima, a koju je Lučić kako sam kaže vidio. Forstal je u svom djelu 'Stemmatographia' donio čitav tekst ove značajne povelje, i pri tom naveo da se ona čuva u 'Cartophylacium Chacatoriensis' pod 'Num. 490' ...«⁵²

Kurelac dalje navodi da se jedan prijepis (pisan vjerojatno »Vitezo-
vičevom rukom«) čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu,⁵³ a da se original nalazi u Beču, »u Državnom arhivu ... Fasc. Hung. 280 ...«. Međutim, u međuvremenu ta je građa otišla 1936. god. u Državni arhiv u Budimpešti, a zatim je 1960. god. izručena Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Tu selidbu građe, do koje je došlo nakon konfiskacije dobara i arhiva obitelji Zrinskih i Frankopana, kratko je prikazao F. Hauptmann u svom izvještaju *Jugoslavensko-mađarski arhivski pregovor i njihovi rezultati*.⁵⁴ Tu je dao i kratak pregled sadržaja tog svežnja (fasc. 280), u kojem se nalazi i Forstalova *Stemmatographia comitum de Zrin*, ali i niz prijepisa i rukopisa, bilježaka i pisama koji su upotrijebljeni za izradu konačnog

⁴⁹ I. Lucius, n. dj., str. 63. i d.

⁵⁰ Isto, str. 64.

⁵¹ I. Kukuljević, *Regesta documentorum ...*, reg. br. 1538.

⁵² M. Kurelac, n. dj., str. 147.

⁵³ Forstal, *Stemmatographia*, rukopis u NSBZ, sign. R—3031.

⁵⁴ F. Hauptman, *Jugoslavensko-mađarski arhivski pregovori i njihovi rezultati*, »Glasnik društva arhivskih radnika BiH«, br. 1.

teksta same *Stemmatographije*. Među tim spisima nalazi se još jedan prijepis povelje Andrije III iz 1293. (fol. 22/23). Kako ćemo vidjeti, tekst se ovog prijepisa neznatno razlikuje od onog u *Stemmatographiji*, ali se oba veoma mnogo razlikuju od onog koji donosi Lučić.⁵⁵ Ipak, u svakom slučaju jasno je da je Lučić dobio svoj tekst od Zrinskih, odnosno od Forstala, samo je teško ustanoviti da li su neka kraćenja u intitulaciji vršena Forstalovom ili Lučićevom rukom. Svakako je sam postupak prepisivanja i analiza tih naoko neznatnih razlika zanimljiv jer se još jednom pokazuje kako pri prepisivanju s nama nepoznatog originala može doći do različitih varijanti teksta, zapravo najčešće protokola i eshatokola povelje, što ponekad može dovesti u sumnju čak i sam glavni tekst povelje, iako to s ovom poveljom do najnovijeg vremena nije bio slučaj.⁵⁶

Međutim, u Arhivu Hrvatske pronašao se još jedan veoma vrijedan tekst, odnosno ovjеровljeni prijepis ove povelje, i to prijepis ovjеровljen potpisom Lučićeva suradnika I. Cuparea, kojega M. Kurelac u navedenom radu spominje kao ovjеровitelja i drugih listina koje su bile prepisivane za Lučića.⁵⁷ Taj se tekst razlikuje od dosadašnjih tekstova po tome što ima potpuniju intitulaciju, kao i Forstalov tekst u *Stemmatographiji*, za razliku od Lučićeva i Smičiklasova teksta, ali ima također i sva ona mjesta koja je Forstal, kako ćemo kasnije još detaljnije razmotriti, namjerno ispuštao. Prema tome možemo zaključiti da se u ovom prijepisu I. Cuparea nalazi najpotpuniji, relativno integralni tekst povelje, bar toliko koliko mi danas tu povelju uopće možemo rekonstruirati na osnovi ovih prijepisa i bar tako dugo dok se eventualno ne pronađe izgubljeni original povelje. Tekst ovog dokumenta što ga je ovjerio I. Cupareo donijet ćemo zajedno s potrebnim varijantama koje pokazuju razlike prema tekstu koji je objavio Smičiklas u »Codexu diplomaticusu«, u dodatku iza ovog poglavlja, zajedno s drugim osnovnim tekstovima, odnosno prijepisima ove povelje i njihovim međusobnim varijantama.

Da bi ovaj pregled izvora bio potpuniji, spomenut ćemo da postoji još jedan rukopis *Stemmatographije* i još neki Forstalovi rukopisi u Sveučilišnoj knjižnici u Budimpešti u »Collectio Hevessiana«, tomus XXVII. To su:

1. *Stemmatographia Mavortiae comitum de Zrin*
2. *Mors Nicolai Zriny a. Christi 1664, aetatis suae LVI*
3. *Epitaphia quadam, posuit Leopoldus Nicolao Zriny, fideli clienti*
4. *A Gothorum seu Slavorum regibus descendunt Zrinyi.*⁵⁸

Možemo pretpostaviti da se i u ovom prijepisu Forstalove *Stemmatographije* također nalazi i prijepis naše povelje, i to najvjerojatnije isto onako cenzuriran kao i ova dva što se nalaze u Zagrebu.

⁵⁵ Forstalov tekst iz rukopisa u Sveučilišnoj biblioteci (v. bilj. 53), tj. varijante od Smičiklasova teksta u SCD VII, navodi vrlo precizno S. Antoljak, *n. dj.*, str. 12.

⁵⁶ Smičiklas naglašava »u ovom obliku« (SCD, VII, str. 164), te očito pomišlja na eventualan diplomatski falsifikat, a nikako ne historijski. W

⁵⁷ M. Kurelac, *n. dj.*, str. 149. Na rukopis I. Cuparea upozorio me je M. Kurelac, koji ga je pronašao u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, zbirka DMV, series B, kut. 1.

⁵⁸ Vidi u evidencijama u Arhivu Hrvatske (d. AH).

Svi ti rukopisi nalaze se inače u već poznatim rukopisima *Stemmatographije* kao posebna poglavlja. Veoma je vjerojatno, međutim, da na drugim mjestima, u Beču, Budimpešti, a možda i još negdje, postoje i neki drugi Forstalovi rukopisi iz kojih bismo možda mogli doznati još koji podatak više o izgubljenom originalu, odnosno o još nekom prijepisu povelje iz 1293. godine. Poznato je da su spisi, i rukopisi, povelje i sva druga arhivska građa nekadašnjih arhiva obitelji Zrinskih i Frankopana razasuti na sve strane, a još ni izdaleka nisu izvršena potrebna istraživanja da se utvrdi gdje se sve ta građa nalazi, a pogotovo da se utvrdi njezin točan sadržaj, tj. da se pristupi njezinu konačnom popisivanju i daljoj obradi. S pitanjem rasutosti, razbacanosti i fragmentarnosti te građe povezano je i pitanje pronalazjenja, odnosno mogućnosti pronalazjenja originala naše povelje. M. Forstal spominje i citira ovu povelju pod brojem 490. na nekoliko mjesta i u svojoj *Stemmatographiji* i u *Genealogiji obitelji Subić*, koja se također nalazi među spomenutim obiteljskim spisima iz arhiva Zrinskih u Čakovcu, a sada u Arhivu Hrvatske. U Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti među spisima Ugarske komore nalazi se i popis spisa obitelji Zrinski koje je zaplijenila Ugarska komora 1671. god., pa se vjerojatno i tamo spominje ova povelja, a lako je moguće da se tamo krije i original.⁵⁹ U Nacionalnoj biblioteci u Becu pod sign. cod. 7913 nalazi se repertorij dokumenata koji se čuvaju u Haus- Hof- und Staatsarchivu, a prije su se nalazili u dijelu carskog arhiva u Gracu, pod nazivom »Schatzgewölbe«. Tu se, među ostalim, prema tom popisu treba nalaziti i ugovor između Pavla Subića i grofa Henrika goričkog o ženidbi njihove djece, pa postoji mogućnost da bi se tu mogao pronaći i original naše povelje.⁶⁰ U tom smislu može se reći da original nije izgubljen i da se može očekivati i njegovo pronalazjenje.

Prije nego što prijedemo na diplomatsku analizu teksta same povelje, navest ćemo, kako smo već spomenuli, tri glavne varijante tekstova o kojima je do sada bilo govora, i to tako da najprije navedemo do sada poznate tekstove, tj. Smičiklasov i Forstalov (iz njegove *Stemmatographije*), a nakon toga i Cupareov prijepis, ali radi jednostavnosti navodimo samo početak Cupareova prijepisa, gdje se on više razlikuje od Smičiklasova teksta, s tim da kasnije ne navodimo više cijeli tekst, koji je gotovo isti kao i kod Lučića i Smičiklasa, nego navodimo samo varijante, tj. ona mjesta gdje se razlikuje od Smičiklasova teksta. Uz Cupareov tekst donosimo i tekst same ovjere Ivana Cuparea. Zatim donosimo još i ona mjesta gdje se razlikuju tekstovi Smičiklasa i onog prijepisa što se nalazi među Forstalovim spisima,⁶¹ te na kraju naglašavamo one razlike između Smičiklasova i Forstalova teksta koje potpuno mijenjaju smisao same povelje.

⁵⁹ Popisi građe čakovačkog arhiva nalaze se danas u Državnom arhivu u Budimpešti (v. bilj. 58).

⁶⁰ SCD, VII, str. 394; usp. također bilj. 58.

⁶¹ AH, Obitelj Zrinski, kut. 2, st. sign. Hung. f. 280, fol. 20—25.

Andrija III, kralj ugarski i hrvatski, daje Pavlu Šubiću i braći nasljedno banstvo u Hrvatskoj.

Andreas etc. uniuersis etc. Regiae liberalitatis immensitas donatiua largiflua fidelibus suis fluens et si quosdam interdum minus magnanimos incitare valeat, ad insignia martialium actionum viris tamen militaribus, in quorum precordiis proprio suo metu pro corona regia et regno sublimius triumphalis gloriae calcar addit, et cum quandoque ad uirtutum sublimia non satis solutos ad appetenda praemia virorum fortium regia magnificentia prouehit, vt est dictum, longe tamen vberiores virtutum cumulos addicit voluntate propria virtuosus, quorum fides et deuotia nullis contenta terminis, nihil se praestitisse putat, nisi recentioribus semper obsequiis accumulare valeat merita retroacta; hanc enim sibi nobilis magnanimitas legem ponit, vt cum virtutum operibus crescendi capux esse destiterit, suorum profectum cum dolore defleat decrementa. Hac igitur ducti consideratione dilectorum et fidelium nostrorum virorum militarium Pauli bani maritimi, Georgi et Mladini comitum fratrum suorum, qui a primaeuis progenitorum suorum personis, quasi haereditario quodam iure in multis et magnis praeliorum congressibus militari meruerunt laurea decorari, per frequentes suos nuncios atque nostros et specialiter per religiosum et discretum et amicabilem virum fratrem Desiderium ordinis heremitarum sancti Augustini oblatas humiliter et instanter excellentiae nostrae preces admittere, decreuit regia nostra clementia regio cum fauore, et quidem praefati dilecti et fideles nostri Paulus banus et fratres sui praenotati nostram cum deuota precum instantia interpellauere clementiam, vt cum progenitores eorum et ipsi progenitoribus nostris regni Hungariae regibus illustribus per obsequia multiplicia in feruore fidelitatis exhibita meminerint complacere, ipsorum patrum nostrorum munificentis aliquid superaddere dignaremur, donando scilicet eis et eorum haeredibus, haeredumque successoribus banatum maritimum cum iuribus, vtilitatibus, redditibus et prouentibus banalibus vniuersis, assummentibus eisdem suo haeredumque suorum nominibus cum quingentibus militibus apparatus habentibus militarem in expeditionibus nostris regalibus, siue contra hostes nostros externos siue aduersus domesticos inimicos, quibus familiaribus scilicet inimicis nulla pestis potest inveniri efficacior ad nocendum, solicite et solerter nobis assistere praecipua fide et sincera deuotione, solo studio, toto conanime, toto posse, et hoc vel in personis propriis vel saltem fratrum filiorum, necessariorumque (!) suorum personis idoneis decenter et sufficienter habentibus experientiam militarem. Nos igitur eorundem dilectorum et fidelium nostrorum humilibus et deuotis instantiis inclinati, ipsum banatum maritimum cum omnibus iuribus, vtilitatibus, redditibus et prouentibus banalibus, quocumque nomine censeantur, eis et eorum haeredibus, vt est dictum, contulimus iure proprietatis et perpetui domini sub praefatis conditionibus et quibusdam aliis infrascriptis, videlicet, quod maiestatem nostram dominamque serenissimam nostram dei gratia ducissam totius Sclauoniae et maritimarum partium principissam charissimam matrem iuxta debitum fidelissimae subiectionis et deuotissimae in strenarum et aliorum clenodiorum oblationibus iuxta vulgatissimam consuetudinem regni nostri honorabiliter recognoscant, et quod ad nostram, dominaeque matris nostrae praesentiam per se vel si aliquibus legitimis forte impedimentis fuerint impediti, per subiectas fratrum, filiorum vel quorumlibet sibi necessitudinis vinculo coniunctorum personas veniant convocati. Nos cum eisdem dilectis et fidelibus nostris Paulo bano et fratribus suis praemissa omnia et alia his similia attendentibus fideliter cum effectu non solum prouisionem praefatam in collatione praescripti banatus eis factam conseruabimus, sed et multis aliis regalibus munificentiae donatiuis eos et eorum

Paulus Dalmacie et Croatiae
Baron, Comes Ostrouicia, eius
domj filij.

Frequens est apud historicos hujus Principis
memoria, a potentia, nobilitate, prudentia, et viri-
tute bellica valde commendat. constat hujus Ban-
nam ab anno minimum 1278 usque ad 1312. habe-
tur ex lit. 500 fuisse principem de Ostrouicia. Epus
tantum. 490. gradens littera Andree dei filij
Regis Hungariae, data Anno 1293 quibus ei et
fratribus eorum, concessit confert jure sacratu,
o et hereditaria Banatum maritimum.

Andreas Dei gratia Hungariae Dalmatie po-
abai Remy, Rex et Imperator et Regis hie-
saktatis immunitas donatiua, largiffima, fidelibus
suis, speciatim et h. quoddam interdum minus magno,
omnes incitare valeat ad insignia martirium, ad
onum, viri tamen militaribus, in quorum potestate
forventes virtutum spem ad arma militandi adu-
um erumpunt proprio suo motu, pro forma Regia
et Regia sublimis triumphales gloriam calthar ad-
dit, et cum quaedam insipientium sublimia, non tam
his habitus ad appetenda primum vicium. Antum
Regis magnificencia provelit ut est dictum longi-
tamen uberioris virtutum cumulat adicit volun-
tate propria virtutis, quorum fides et devotio,
nullis contenta terminis, nihil se gratiffime per-
tat, nisi recordantibus temper obsequij et aequum,
lure valeat, merita retroucta, hanc enim tibi
nobilit magna nimitas legem premit, ut cum in vir-
tutum operibus createndi casus esse desisterit,
horum profectum cum dolore defleat deore,
menta

menta. Nec igitur dubi consideratione, dilectorem et fi-
lium nostrorum vicium militarium Pauli Bam moris,
ni, Polij et Madoni simitem fratrum seruum, qui a
primis progenitorum suorum potestate, quos hereditas,
no quodam jure, in multis et magnis gratiarum congressi-
sibus, militari meruerunt, curae decore per frequen-
tes suas quantitas utq, nostris, et specialiter per Polij-
sem et discretum ac amabilem vicium fratrem Dei
seruum videlicet Heremitarum S. Augustini oblati,
humiliter et instantes excedentibus nostris precor ad,
mittere decorem Regis vestra demencia Regis cum fa-
vore, et quidem prefati dilecti et fidelissimi Pau-
lus Banus et fratres sui praenotati nostram cum de-
vota oratione implentia interpellare commendam, ut
cum Progenitorum eorum et ipsi Progenitoribus nostris
Regis Hungariae Regis et huiusmodi per obsequium omni-
biphen in formis fidelibus exhibita memoriam intem-
plare, ipsorum Patrum viciorum municipium ab-
quid faceret digne dignaremur, denique testibus eis
et eorum hereditibus hereditum, bene servari Banus,
tam maritimum, cum fratribus, utilitatem, reddidit,
et praenotatis Banus et huiusmodi, et Nos igitur
eorundem dilectorum et fidem nostrorum huius-
bus et hereditibus in presentibus in presentibus, ipsorum Banatum
maritimum, cum omnibus fratribus, utilitatem, red-
ditibus et praenotatis Banus et huiusmodi, quorum nomi-
ne consentanter eis et eorum hereditibus, ut est de-
ditum centum vicium jure proprietatis et per actum de-
minij est. Nos cum eisdem dilectis et fidelibus
nostris Paulo Banus et fratribus suis praemissa
omnia et alia huiusmodi attendentibus, fideliter cum
affectu, non solum provisionem praestitam in collectis,
ne praenotatis Banus et huiusmodi factam conservabimus,
de et multis alijs regali munificentibus donacionibus
et eorum posteris praesequamur totis desiderantibus affe-
ctu

Textst povelje hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II (III) iz 1293. godine u rukopisu Stemmatografije M. Forstalla

posteris prosequemur toto desiderantes affectu, ut eorum fides et deuotio quoad nos, nec non vicissim quoad eos fauor et gratia nullo unquam termino concludatur, quam diuinae et humanae placitam, inconcussam et integram inter nos et ipsos ac uniuersos regni nostri nobiles et barones totis obsecramus affectibus, vt diuina conseruet dispositio pietatis. Datum anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo tertio.

Lucius, Memorie di Traù (additamenta), 63—64. — Fejér, Codex dipl. Hung. VII, 225—228. — Kukuljević, Reg. no. 1538. — Listina u ovom obliku sumnjiva. (Opaska izdavača T. Smičiklasa.)⁶²

b) *Forstalov tekst iz Stematographije zajedno s uvodnim tekstom o banu Pavlu i samoj povelji*

Frequens est apud historicos hujus Principis memoria, a potentia nobilitate, prudentia et virtute bellica valde commendati. Constat fuisse banum ab anno minimum 1288. usque ad 1312. Habetur ex littera 500 fuisse Comitem de Ostrovicha. Extant numerus 490 praeclarae litterae Andreae tertii Regis Hungariae datae Anno 1293 quibus ei et fratribus, eorumque posteris confert jure perpetuo et haereditario Banatum Maritimum.

Andreas Dei gratia Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramaeque Rex etc. Universis etc. Regiae liberalitatis immensitas donativa, largiflua, fidelibus suis fluens et si quosdam interdum minus magnanimos incitare valeat ad insignia martialium actionum, viris tamen militaribus, in quorum praecordiis ferventes virtutum simul ad areas militarium actuum erumpunt proprio suo motu, pro corona regia et regno sublimis triumphalis gloriae calcar addit, et cum quandoque virtutum sublimia non satis solutos ad appetenda praemia virorum fortium Regia magnificentia provehit ut est dictum longe tamen uberiores virtutum cumulos addicit voluntate propria virtuosus quorum fides et devotio nullis contenta terminis, nihil se praestitisse putat, nisi recentioribus semper obsequiis accumulare valeat, merita retroacta, hanc enim sibi nobillis magnanimitas legem ponit, ut cum virtutum operibus crescendi capax esse destiterit, suorum profectuum cum dolore defleat decrementa. Hac igitur ducti consideratione dilectorum et fidelium nostrorum virorum militarium Pauli Bani Maritimi, Georgii et Mladeni comitum fratrum suorum, qui a primaevis progenitorum suorum personis, quasi haereditario quoddam jure, in multis et magnis proeliorum congressibus, militari meruerunt laurea decorari per frequentes suos nuntios acque nostros, et specialiter per religionum et discretum ac amicabilem virum fratrem Desiderium ordinis Haeremitarum s. Augustini oblatas humiliter et instanter excellentiae nostrae preces admittere decrevit regia nostra clementia regio cum favore et quidem praefati dilecti et fideles nostri Paulus Banus et fratres sui praenotati nostram cum devota precum instantia interpellavere clementiam, ut cum progenitores eorum e ipsi progenitoribus nostris regni Ungariae regibus illustribus per obsequia multiplicia in fervore fidelitatis exhibita meminerint complacere, ipsorum patrum nostrorum munificentis aliquid superaddere dignaremur, donando scilicet eis et eorum haeredibus haeredumque sucesoribus Banatum Maritimum cum iuribus utilitatibus redditibus et proventibus banalibus universis etc. Nos igitur eorumdem dilectorum et fidelium nostrorum humilibus et devotis instantiis inclinati, ipsum Banatum Maritimum cum omnibus iuribus utilitatibus, redditibus et proventibus banalibus, quocumque nomine censeantur eis et eorum haeredibus, ut est dictum contulimus jure proprietatis et perpetui domini etc. Nos cum eisdem dilectis et fidelibus nostris Paulo Bano et fratribus suis praemissa omnia et alia his similia attendentibus fideliter cum

⁶² SCD, VI, 163—164

effectu, non solum provisionem praefatam, in colatione praeter ipsi Banatus eis factam conservabimus sed et multis aliis regalibus munificentiae donativis eos et eorum posteros prosequemur toto desiderantes affectu, ut eorum fides et devotio quo ad nos, nec non vicissim quoad eos favor et gratia nullo unquam termino concludatur, quam divinae et humanae placitam inconcussam et integram, inter nos et ipsos, ac universos Regni nobiles et barones, totis obsecramus affectibus ut divinae conservet dispositio pietatis. Datum anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo tertio.⁶³

e) *Tekst povelje Andrije III, hrvatsko-ugarskog kralja, iz 1293, g., koju je prepisao I. Cupareo za I. Lučića.*

ANDREAS Dei gratia Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramiaeque Rex. etc. Universis. etc. Regiae liberalitatis immensitas donativa, largiflua, fidelibus suis fluens, et si quosdam interdum minus magnanimos incitare valeat ad insignia Martialium actionum... ferventes virtutum stimuli ad areas militarium actuum erumpunt... motu... ut cum in virtutum.... capax... profectum...

Mladeni....
ac amicabilem....
suo et haeredum suorum....
cum quingentis militibus....
toto studio, toto conamine, toto posse...
Matrem nostram, iuxta debitum....

Ovdje su, dakle, navedena samo ona mjesta koja su različita od Smičiklasova teksta. Nakon tog teksta, na idućem foliju dolazi tekst jedne povelje Mladena II Šubića, a iza toga, na kraju, nalazi se tekst ovjere ovjervitelja I. Cuparea:

»Hae litterae nempe Andreae Regis, et Mladeni Bani de verbo ad verbum concordant cum suis originalibus a me lectis et collatis. Ita testor Venetiis die 3. Junii 1667. Ego presbiter Joannes Cuppareus archidiaconus spalatensis testor ut supra.«⁶⁴

Razlike postoje i između teksta u Smičiklasovu kodeksu i teksta koji je nađen u spisima obitelji Zrinskih i Frankopana, i to među Forstalovim ispisima, bilješkama i rukopisima.

I ovdje je najveća razlika u intulaciji, koja je i u ovom tekstu potpunija:

Andreas Dei gratia, Ungariae, Croatiae, Ramiaeque Rex (iza riječi *Rex* nalazi se u ovom prijepisu, manji prazan prostor, vjerovatno za umetanje izraza *etc.*; isto tako i iza riječi *Universis!*).
Universis... Regiae liberalitatis....
in quorum praecordiis ferventes virtutum stimuli ad areas militarium actuum erumpunt proprio suo motu....
cum in virtutum...
capax.....
profectum....
Hic igitur ducti.....
et Mladeni.....

⁶³ Forstal, *n. dj.*, rukopis, v. bilj. 53. i 61.

⁶⁴ AH, zbirka DMV, series B, k. 1, nr. 52.

⁶⁵ V. bilj. 61.

per fideles suos nuncios (I u prijepisu I. Cuparea stoji *per frequentes suos, nuncios*, ali je taj izraz napisan iznad precrtanog *fideles*)

a c amicabilem...

suo et haeredum suorum....

sive contra hostes externos sive....

(Smičiklasov tekst ima *contra hostes nostros externos!*)

syncera....

toto studio, toto conamine, toto posse....

in personis idoneis (Ovo *idoneis* je precrtano i stavljeno ispravno *propriis*,

tako se vidi da je tekst prepisivan iz zajedničkog predloška).

Matrem nostram, iuxta....

iux vulgatissimam consuetudinem....

fideliter cum affectu....

nullo unquam termine....

(Tekst povelje ovdje završava samo sa:) Datum anno

(Nakon toga tekst prestaje).

Najzanimljivija je usporedba teksta iz Smičiklase, tj. onoga što ga donosi i Lučić (najvjerojatnije prema tekstu koji je kolacionirao, odnosno usporedio s originalom prijatelj Lučićev I. Cupareo u Veneciji 1667. g.), s tekstom što ga donosi Forstal u onom svom rukopisu koji se sada nalazi u Arhivu Hrvatske, među spisima obitelji Zrinski i Frankopan, a prije se nalazio u spomenutoj skupini Hungarica f. 280 u Bečkom, odnosno kasnije Peštanskom državnom arhivu. Taj tekst se, naime, najviše razilazi od prethodnih tekstova jer je Forstal u tom rukopisu svoje *Stemmatographije* očito želio nekako ublažiti one obaveze koje su proizlazile iz Andrijine povelje, ukoliko ih je Pavao Šubić prihvatio. Radi se, dakako, o poznatim obavezama priznavanja podređenosti ne samo kralju Andriji, kao kralju Hrvatske i Ugarske, nego i podvrgavanja, i to direktnog podvrgavanja njegovoj majci herceginji Morosini. Na to Šubić vjerojatno nije mislio pristati, de facto zaista i nije, ali to nije smetalo ni kralja Andriju da mu izda takvu povelju i da ga barem pokuša nagovoriti da je prihvati, a nije smetalo ni herceginju da se, barem u svojim poveljama, smatra stvarnom herceginjom Slavonije, »sve do mora« (»usque mare«), kako sama sebe intitulira u jednoj svojoj povelji od 8. studenog 1295, izdanoj u Požegi nekom mađarskom plemiću:

»Nos domina Thomasina mater domini Andree Dei gracia Illustris Regis Hungariae, per eandem ducissa tocius Sclavoniae et gubernatrix Citra- Danubialium Parcium usque mare...«⁶⁶

Druga velika obaveza koju Forstal, izgleda, namjerno ispušta iz svojeg inače potpuno panegiričkog teksta jest obaveza davanja vojne pomoći kralju Andriji protiv vanjskih, a još više protiv unutarnjih, »domaćih« neprijatelja. Tako tekst povelje konkretne političke prilike u doba Andrije II (III) aplicira u suhoparni diplomatski tekst. Evo tih dvaju mjesta gdje se te redakcije tako izrazito razlikuju:

1. Cijeli odlomak od »assumentibus eisdem suo heredumque suorum nominibus cum quingentibus militibus apparatus...«, ispušten

⁶⁶ »Arhiv za povjestnicu jugoslavensku«, vol. XI, Rački, *Prepisi iz napuljskog arhiva*; usp. i SCD, VII, str. 214–215.

je sve do teksta koji počinje s »Nos igitur eorundem dilectorum...«. To je odlomak gdje je Andrija II pokušao obavezati Šubiće na dosta veliku vojnu pomoć, u svojim ne baš tako malim sukobima i unutarnjim razdorima, i u Hrvatskoj, a pogotovo u Ugarskoj. Karakteristično je za tako nastalu situaciju da mađarski povjesničar 18. st. Katona, u svojoj *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*,⁶⁷ govoreći o političkoj situaciji u kojoj se našao Andrija III 1293. g., kaže da se te godine popravila pozicija kralja Andrije, i to upravo u Hrvatskoj, iako ovu povelju o banstvu Pavlu Šubiću ni same Šubiće ne spominje:

»... Andreas, rebus in Croatia constitutis ac firmatis, in Hungariam reversus, eos quorum fidem diversis temporibus et casibus expertus erat, variis praemiis affecit.«⁶⁸

2. Cijeli odlomak koji govori o pravima nove hrvatske, slavonske i dalmatinske herceginje, kraljeve majke Tomasine, i to od riječi »sub praefatis condicionibus...« (koje već jasno govore o namenutim obavezama vazalske pokornosti i gdje se dalje navode nove obaveze o pokornosti kraljici majci, »iuxta debitum fidelissimae subiectionis«, kako je to smišljeno u kraljevoj kancelariji, pa sve do odlomka koji počinje riječima »Nos cum eisdem dilectis...«. Dakle, tu je očito ispušten i onaj odlomak gdje se kaže da Šubići moraju dolaziti i javljati se kralju i njegovoj kraljici majci da osobno potvrđuju svoju vjernost, jer očito nisu bili u tom pouzdani!

U svim ostalim, manjim i manje važnim detaljima, pa i u intitlaciji, ovaj tekst rukopisa Forstalove *Stemmatographije*, posve je izjednačen s kolacioniranim prijepisom koji je izradio I. Cupareo, te se samo u spomenutim detaljima razlikuje od Smičiklasova, odnosno Lučićeva teksta.

Iz pregleda ovih izvornih tekstova, koji su svi odreda prijepisi povelje, možemo zaključiti ovo:

1. Danas možemo utvrditi da postoje četiri različita teksta povelje, i to različita po nekim važnijim momentima, apstrahirajući manje razlike, nastale ponajviše manje ili više nemarnim prepisivanjem ili eventualno tiskarskim pogreškama (kao što je vjerojatno tiskarska pogreška »capax« u tekstu Smičiklasova izdanja, umjesto ispravnog »capax«, kako imaju svi ostali prijepisi tekstova).

2. Od ta četiri prijepisa jedini integralan tekst, tj. onaj koji sadržava sve važnije diplomatske formule koje prema sada dostupnim izvorima možemo utvrditi, predstavlja do sada nepoznat ovjereni prijepis I. Cuparea, nastao 1667. god. u Veneciji. Taj tekst jedini, naime, sadrži i potpunu intitlaciju, za razliku od drugog po redu najpotpunijeg teksta, tj. onoga koji donosi Lučić, a kasnije Fejer i Smičiklas. Taj tekst nema ispuštanja koje je proveo Forstal u rukopisima svoje *Stemmatographije*, jednako u onom prijepisu ili čistopisu koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, kao i u onom »origi-

⁶⁷ Katona, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, Budim 1788.

⁶⁸ Istiti, n. dj., tom. VI B, str. 1101.

nalu« koji se sada nalazi u Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Cupareov tekst je, dakle, potpuniji, cjelovitiji i od teško cenzuriranog Forstalova teksta, a i od Lučićeva nešto suženog prijepisa, a ima i potpuniju intitulaciju od prijepisa koji se također nalazi među Forstalovim spisima, te se stoga može za sada smatrati integralnim tekstom povelje u obliku u kojem je za sada poznajemo.

Nakon ovako utvrđenog integralnog teksta pogledajmo sada najvažniji dio analize, a to su diplomatski dijelovi povelje.

DIPLOMATIČKI DIJELOVI POVELJE KRALJA ANDRIJE II (III) OD 1293. GODINE

1. *Intitulacija*, u našem integralnom tekstu, ako je usporedimo s drugim poveljama kralja Andrije iz tog vremena, sadržana je gotovo u cjelini.⁶⁹

Počinje riječju »Andreas«, a završava riječju »rex«. Iz nekoliko primjera Andrijinih povelja koje donosimo na kraju ove radnje možemo vidjeti da se naša intitulacija nalazi nekako između onih duljih i onih kraćih Andrijinih intitulacija. Tako povelje kralja Andrije od 9. X 1290. i od 9. X 1291. imaju dulju intitulaciju.⁷⁰ Ta dulja intitulacija sadrži osim naslova koji dolazi i u našoj intitulaciji još i naslove »... Servie, Galicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque...«, za razliku od povelje kralja Andrije od 29. XI 1290. godine. Zatim, povelje od 1290. do 1300. i povelje od 18. VII 1292. i od 23. VI 1294.⁷¹ sve imaju posve kratku intitulaciju »Andreas... rex Hungariae«. Karakteristično je za intitulaciju našeg integralnog teksta da u svom četvrtom naslovu ima »Rameque«, a ne samo jednostavno »Rame«, pa zatim »rex«. Dakle, očito je izdavač povelje time završio intitulaciju, što je vjerojatnije nego da je ona kod prepisivanja nasilno ili pogreškom skraćena. Vidjeli smo, međutim, s druge strane, da je intitulacija u onom prijepisu koji se nalazi među Forstalovim spisima ipak nešto kraća te sadrži samo tri naslova »... Hungarie, Croacie Rameque«, a naslov Dalmacije je, začudo, ispušten. Tome je vjerojatno uzrok nemar prepisivača, budući da taj prijepis, kako ćemo kasnije još vidjeti, u eshatokolu nema ni potpuno naznačen cijeli datum, nego samo riječju »anno« naznačen početak i mjesto gdje treba stajati datum.

Lučićev tekst, s druge strane, a preko njega i Fejerov i Smičiklasov tekst donose veoma skraćenu intitulaciju, tj. samo riječ »Andreas« i uz njega »etc.«, što bi trebalo predstavljati jako stegnutu formulu intitulacije, gdje se umjesto punog oblika stavlja iza prve riječi znak kraćenja »etc.«. Pri ponovnom izdanju teksta trebalo bi, međutim, ovako krnju intitulaciju zamijeniti onom punom intitulacijom, koja nam je sada poznata i iz ovjerovljenog, integralnog teksta, a ne samo iz onog osakaćenog, nepotpunog, pa prema tome i nesigurnog Forstalova teksta iz njegove *Stemmatographije*.

⁶⁹ Usp. SCD, VII, str. 64.

⁷⁰ Isto, str. 4. i 51.

⁷¹ Isto, str. 7, 10, 99, 179.

Kako je došlo do Lučićeva kraćenja, teško je reći, ali vjerojatno je da je do toga došlo, s jedne strane, zbog isto tako nepotpunog i zagonetnog oblika promulgacije, koja je također veoma skraćena i koja glasi, kako ćemo vidjeti, samo »universis etc.«. S druge strane, možda je do takva kraćenja u intitulaciji došlo i zbog toga što je to bio uobičajen postupak pri prepisivanju većih tekstova, ili pri prepisivanju iz nekog prijepisa, ili pri prepisivanju u notarski neovjerovljeni tekst. Bilo kako bilo, takva su se kraćenja primjenjivala i pri prepisivanjima u registre, a i inače, kao što vidimo iz jednog primjera povelje kralja Karla II Napuljskog od 19. VIII 1292,⁷² gdje intitulacija glasi posve jednako kao i kod nas, samo što se kaže »Carolus II. etc.«. Dakle, nema ni riječi »rex«, nego samo ime kralja i znak kraćenja »etc.«. Očito je to, dakle, bila dosta raširena i uobičajena praksa kraćenja intitulacije pri prepisivanju povelja u to vrijeme.

2. *Inskripcija*. Kako smo već naveli, tekst inskripcije ili adrese ovdje je također neobično kratak, te ima samo uobičajenu prvu riječ inače uobičajene formule inskripcije za to vrijeme, tj. »Universis« i uz to još samo znak kraćenja »etc.«. Taj »etc.« možda je bio i znak da je nešto ispušteno, tj. nastavak formule, vjerojatno »universis Christi fidelibus presentem paginam inspecturis«, kako je zabilježeno u tekstu inskripcije u jednoj drugoj povelji kralja Andrije — od 1. kolovoza 1299.⁷³ Inače je u poveljama kralja Andrije iz tog vremena češća formula inskripcije »omnibus Christi fidelibus presentes literas inspecturis«,⁷⁴ ali, kako smo vidjeli, neke su počinjale i riječju »universis«. Što se tiče ovog neobičnog kraćenja, za koje u »Codexu diplomaticusu« nemamo analognog primjera za to razdoblje, mogli bismo pokušati nagađati da je nama nepoznati prepisivač, možda i sam Forstal, jer i u njegovoj varijanti teksta već postoji takvo kraćenje, naišao na neke veće zapreke u čitanju tog mjesta zbog nejasnog, blijedog ili jače oštećenog teksta. Međutim, vjerojatnije će biti da je on ili netko drugi taj tekst na takav način svjesno skratio, kao što je, analogno tome, ili Lučić ili neki njegov pomagač ili prepisivač skratio formulu intitulacije, koja je, kao što smo vidjeli, upravo na identičan način skraćena u Lučićevu tekstu, dok je svi drugi tekstovi, pa i Forstalov, imaju u duljem obliku. U zaključnom dijelu pokušat ćemo i jednom drugom hipotezom razjasniti ovo i još neka druga neobična mjesta ove povelje.

3. *Arenga*. U poveljama kralja Andrije susrećemo gotovo redovito arengu, iako za ovu našu arengu možemo ustvrditi da se razlikuje od drugih po svojoj duljini. Arenga kancelarije kralja Andrije uvijek spominje veliku kraljevu darežljivost, dobrohotnost i slično, ali nije dulja od jedne rečenice, koja se sastoji od 3—5 redaka. Jedino povelja od 1. kolovoza 1299.⁷⁵ u kojoj kralj Andrija »prima buntovne Baboniće u svoju milost«, predstavlja svojevrsan izuzetak u tom pogledu, te u toj povelji arenga iznosi gotovo 8 redaka. Po svom sadržaju, slično kao i druge, naglašava veliku kraljevu dobrohotnost i velikodušnost, koja je, međutim, u povelji Pavlu Šubiću i njegovoj braći očito na izuzetan način prenaplašena. Htjelo se, izgleda, na poseban način pokazati kako

⁷² Isto, str. 99.

⁷³ Isto, str. 350.

⁷⁴ Isto, str. 4.

⁷⁵ Isto, str. 351.

kralj čini prvi i veoma velik znak milosrdnosti, velikodušnosti i pažnje prema Šubićima, iako, s druge strane, u kasnijem tekstu govori o poniznim molbama tih istih Šubića za kraljevsku milost. U svakom slučaju, primjer povelje Babonićima ipak dosta jasno pokazuje kako trebamo razumjeti kraljeve želje i njegovu posebnu naklonost prema Šubićima. Izgleda da se, što je arenga o kraljevoj naklonosti veća, to jače hoće naglasiti da se nekome, u ovom slučaju Šubićima, iskazuje velika milost i počast, iako ih tekst nigdje ne smije optužiti za »buntovnost« ili nevjeru kao manje značajne i manje moćne Baboniće ili bana Radoslava.

4. *Naracija ili ekspozicija s peticijom*. Iako većina većih, svečanijih ili važnijih povelja koje su potekle iz kancelarije kralja Andrije imaju, naročito nakon arenge, formulu promulgacije, ova se povelja i u toj pojedinosti nekako izdvaja od onih najuobičajenijih oblika ove kancelarije. U to su vrijeme te formulacije tako uobičajene, i mogli bismo reći već standardizirane, da je teško vjerovati da bi se ovdje moglo raditi o nekom anonimnom, nespretnom falsifikatoru, kad smo po drugim dijelovima povelje (intitulacija, inskripcija) vidjeli da to mora biti djelo pisara koji dobro poznaje svoj zanat, samo što se ovdje, izgleda, rukovodi nekim posebnim, naročitim razlozima. Početak naracije pokazuje neku vrstu stilskog prijelaza iz teksta arenge na novi dio teksta, te slično kao i kod promulgacije ima na početku rečenice riječ »igitur«, tako da cijeli početak glasi: »Hac igitur ducti consideracione...«. Ali uzalud očekujemo neki glagol koji bi na svečan način objavio početak glavnog teksta, ili »ad ... notitiam ... volumus pervenire« iz spomenute povelje Babonićima,⁷⁶ ili neki sličan, tada uobičajen izraz. Tu odmah počinje tekst naracije, u kojem se na uobičajen način izlažu zasluge Šubića i razlozi koji su doveli do sastavljanja povelje. Formula naracije je dosta kratka, kao da kralju baš nije bilo stalo da previše naglašava zasluge i vojna djela Šubića, nego je nekako diplomatski izbjegao dug govor o tome, jer se nije mogao pohvaliti da su Šubići bili u njegovoj službi, te se ta formula za razliku od veoma dugačke arenge, kratko završava s »militari meruerunt laurea decorari«, pa odmah prelazi na peticiju. Taj je dio povelje zanimljiv već i stoga što opet njegova duljina i neobično konkretno razrađena detaljnost govori o tome da joj je sastavljač, odnosno izdavač, posvetio puno brige. Kako se u njoj u veoma dobrom svjetlu pokazuje sam kralj, koji s puno samozadovoljstva prima ponizne molbe braće Šubića upućene preko njihova posebnog izaslanika, i iz tog se detalja može zaključiti da je baš kralju Andriji jedinom bilo stalo, i to posebno stalo da tu situaciju upravo tako prikaže. To mu kao sastavljaču i izdavaču očito nije bilo teško izvesti budući da je tekst pisao sam, kako je htio. Cijeli taj dio povelje završava riječju »admittere«.

5. *Dispozicija*. I po samoj duljini i po razrađenosti ovog, inače najvažnijeg, dijela teksta povelje vidimo da je ta povelja vjerojatno bila najdulja, a sigurno i najvažnija od svih povelja koje je izdao kralj Andrija. Po razrađenosti detalja i po političkom značenju, o čemu će kasnije još biti govora, ovaj dio povelje više je nalik nekom međunarodnom ugovoru, gdje se obje strane točno obvezuju na pojedine točno

⁷⁶ Isto, str. 351—352.

određene uvjete, od kojih svaki ima svoju precizno odmjerenu strukturu, težinu i značenje. Zaista bi se za tu povelju moglo reći da predstavlja tipičan feudalno-vazalski ugovor, u ovom slučaju između najmoćnijeg velikaša u državi i prilično oslabljenog kralja, koji takvim ugovorima, koji su dakako, sastavljeni pretežno u njegovu korist, pokušava nekako osigurati ili makar samo stabilizirati svoj položaj. Zbog poznata dva glavna uvjeta pod kojima kralj pristaje Šubićima dati gotovo neograničenu vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji, cjelokupni se tekst dispozicije raspada na dva dijela, pa se to i formalno može vidjeti. Prvi dio teksta dispozicije počinje uobičajenim terminom »decrevit regia nostra clementia...« i završava s »experientiam militarem«. Drugi dio teksta počinje s »Nos igitur« i završava s »veniant convocati«. Uzalud ćemo tražiti neku istovjetnu povelju, jer joj i sam sadržaj nameće, vidimo to i iz ovog primjera dispozicije, neku osebjnost i jedinstvenost. Jedino joj je donekle slična povelja za druge naše »dinaste« po važnosti, tj. za Baboniće. I tamo, kao i ovdje, traži se pristanak, dakle i podvrgnutost članu kraljevske obitelji u kojega kralj, dakako, ima najviše povjerenja. Dok je to u slučaju povelje Šubićima kraljica majka Tomasina, u povelji Babonićima to je »predragi« kraljev »ujak« Albertino Morosini, dakle »consensu, voluntate et beneplacito... domini Albertini ducis totius Sclavoniae«⁷⁷ dobivaju Babonići svoje posjede 1. kolovoza 1299. g. A tog istog dana i ujak Albertino postaje novim vojvodom »totius Sclavoniae«, koji će svoju vlast dijeliti jedino s kraljevskim sinovima ako ih kralj bude imao!⁷⁸ Jasno je da je kralj tu vlast svoje kraljevske obitelji pokušao u potpunosti prenijeti na Hrvatsku i Dalmaciju, a jesu li se Šubići tome podvrgnuli, to je već druga stvar. Iz povijesnog razvoja znamo da nisu. Od Šubića je jedinih posebnim vazalskim obavezama trebalo tražiti tu ovisnost jer oni sami od sebe na to, kao na nešto što se samo po sebi razumije, nisu pristajali.

Nakon tog završenog, najvažnijeg dijela povelja se nastavlja posebnim kraljevskim obećanjima i uvjeravanjima, kakva nalazimo i u povelji Babonićima. Dapače se i neki izrazi gotovo doslovce ponavljaju. Tako u povelji Šubićima stoji da će kralj svoja obećanja držati »fideliter...«, dok se u povelji Babonićima kaže »in ea fidelitate«. To je neka vrsta zaključne klauzule, i to »clausula obligativa«,⁷⁹ kojom se vladar obavezuje da će sve donacije i obaveze s njegove strane, biti u potpunosti izvršene. U našoj povelji to svečano i ponovljeno obećanje gotovo da ima snagu koroboracije, koja je inače u ovoj neobičnoj formuli u svom uobičajenom obliku posve ispuštena. Umjesto nje stoji, izgleda, ova clausula obligativa, u koju se na neki opet neobičan način indirektno uključuju i »regni... nobiles et barones«, te kralj i jedne i druge, tj. i Šubiće i sve svoje druge velikaše, »barones«, zaklinje da poštuju ovaj ugovor. Kralj kao da predosjeća da će povelja i njezine obaveze ostati komad papira, odnosno, pergamene, te se i ne usuđuje otvoreno pred svojim velikašima i plemićima, dakle u njihovoj prisutnosti izdati ovu povelju. Ta neobična formula, koja je opet karakteristična po svojoj duljini, dakle i važnosti, ima gotovo 10 redaka.

⁷⁷ Isto, str. 352.

⁷⁸ Isto, str. 350. i 351.

⁷⁹ Usp. J. Stipišić, *Pomoćne povijesne nauke u teoriji i praksi*, Zagreb 1972. str. 150.

Na kraju kralj kratkom formulacijom zazivlje i Božji blagoslov, »ut divina conservet dispositio pietatis«. Ova blaga *sankcija*, zapravo »benedictio«,⁸⁰ kao da ponovno upozoruje na neku diplomatsku opreznost, koju kralj smatra umjesnom u ovako delikatnim poslovima, jer u to vrijeme u kraljevskim poveljama više nema sankcije u onako ostrim oblicima kao ranije. U mnogim ih listinama iz tog doba uopće nema, ali u ispravi od 23. lipnja 1294, gdje se »određuje prihod državne blagajne za uzdržavanje medvedgradskih čuvara«,⁸¹ dakle u financijskom poslu, *sankcija* ipak dolazi.

Poseban problem predstavlja, kako smo već naglasili, potpuno po-manjkanje bilo kakve *koroboracije*. Teško je utvrditi kako je došlo do toga jer povelja nije sačuvana u originalu. Međutim, baš zbog toga mogli bismo pokušati objasniti taj slučaj okolnošću što je povelja sačuvana u prijepisu. Postoji, naime, jedna druga povelja kralja Andrije u čiju autentičnost nemamo razloga sumnjati, a to je povelja od 9. listopada 1290, kojom kralj Andrija »vraća posjed 'Oživak' nasljednicima bana Petra«. Ta povelja također nije sačuvana u originalu, već je pre-pisana »iz potvrde pečujskog biskupa i kraljevskog kancelara Vilima«. ⁸² U njoj također ne nalazimo nikakve *koroboracije*. Ne nalazimo, dakle, uobičajenu formu *koroboracije*, ali u formuli datacije imamo potvrdu njezine vjerodostojnosti jer je pisana »per manus discreti viri magistri Theodorii... aule nostre vicecancellarii«.

6. *Datacija*. Naša se povelja, dakle, samo djelomično može objasniti jer je u svom eshatokolu očito krnja. U formuli datacije nema naime, ni prisutnog kancelara ili vicekancelara, kao u prethodnom primjeru, nije čak označeno ni mjesto gdje je povelja izdana, niti kojeg mjeseca i dana, već je spomenuta samo godina.

Stoga možemo s pravom zaključiti, zajedno sa Smičiklasom i prof. S. Antoljakom, da je povelja u tom obliku gotovo i više nego sumnjiva. Ipak, prije konačne odluke i razmatranja svih faktora koji su možda do toga doveli, moramo još uzeti u obzir dvije važne činjenice, koje su najuže povezane s diplomatskom analizom neke povelje u naj-užem smislu te riječi, dakle s analizom njezine formalne strukture. Jedna je činjenica od opće važnosti i značenja, a druga konkretan primjer jedne povelje kralja Andrije u prijepisu:

1. »Svakako da je mnogo teže diplomatski ispitati ispravu u pre-pisu od one u originalu i zato se i danas diplomatika ne može lako odlučiti da jednu povelju naprosto proglašiti falsifikovanom, iako su se isprave falsifikovale svuda u Evropi i u svako doba.«⁸³
2. Povelja kralja Andrije od 9. X 1290. nema oznake m j e s t a.

Prema tome možemo zaključiti da su mogući i mnogi krnji oblici diplo-matičkih formula jedne povelje, te da je vrlo teško donijeti konačnu odluku o vjerodostojnosti jedne povelje samo na temelju vanjskih ili formalnih kriterija diplomatske analize. Osobito se u registrima (i kar-tularima) tekst povelja skraćuje i sažimlje, a diplomatske se formule posve mijenjaju pa i ispuštaju.

⁸⁰ Isto, str. 150.

⁸¹ SCD, VII, str. 179.

⁸² Isto, str. 4.

⁸³ S. Antoljak, *Pomoćne istorijske nauke*, Kraljevo 1971, str. 47.

ZAVRŠNA ANALIZA UNUTARNJIH SADRŽAJNIH I POVIJESNIH FAKTORA POVELJE

O počecima banske vlasti kod Hrvata i o banologiji uopće dosta je pisano,⁸⁴ ali još uvijek predodžbe o tome nisu jasne. Izvori su uglavnom indirektni, dakle drugorazredni. U poveljama iz hrvatske narodne dinastije spominju se, doduše, pojedine osobe koje su bile nosioci banske vlasti, ali o točnom djelokrugu, načinu izbora, imenovanju, pa i o broju banova imamo dosta škrte i teško provjerljive vijesti. Te su vijesti uglavnom iz poznatog djela Konstantina Porfirogeneta *De administrando imperio* i iz jedne bilješke pisane vjerojatno u 1. pol. 14. st., koju Rački donosi u svojim *Documenta... illustrantia* pod nazivom »Generationum et banorum apud Chroatos usque ad XI saec. finem. finem senior obscuriorque memoria...«. I u bilješci uz tekst Rački napominje da je ta vijest »sublaestae fidei«.⁸⁵ Prema toj vijesti dvanaest poznatih hrvatskih plemena biralo bi banove, koji bi opet, među ostalim, imali pravo biranja hrvatskog kralja u slučaju da kralj umre bez nasljednika.

Kasnije, u doba Arpadovića, u 12. i 13. st., hrvatski i ugarski kralj imenuje bana jednog ili više njih, ali da li on to kasnije čini barem na prijedlog Hrvatskog sabora, nije poznato. Svakako, u najvećem broju slučajeva nemamo sačuvanih povelja ni preciznih podataka o tome kad je koji od Arpadovića imenovao nekog slavonskog ili primorskog bana. Stoga je vjerojatno da su ta imenovanja bila vršena i usmeno, a ne samo putem povelja. Tako ni za bana Pavla Šubića nema preciznijih podataka o tome da li je on uopće bio imenovan banom, barem ne prije ove naše povelje iz 1293, u kojoj je to više potvrda stvarnog stanja nego neko prvotno imenovanje. Tako i kralj Karlo Napuljski u povelji iz 1295. g. kaže da banu Pavlu prepušta banstvo »secundum quod banatum ipsum tenuit et nunc tenet«.⁸⁶ Međutim, u povelji kralja Andrije to je ipak drugačije.

Kako je već ranije naglašeno, prof. S. Antoljak u svojoj radnji *Ban Pavao Bribirski, »Croatorum dominus«*⁸⁷ u povelji iz 1293. izvršno zapaža nešto što drugi autori nisu, ili barem nisu u tolikoj mjeri zapazili. Naime, da sadržaj privilegija zapravo i nije toliko pozitivan za Šubiće kako to u prvi mah izgleda pod dojmom izuzetno nove, laskave i zamamne, dotad nečuvane titule nasljednog banstva, što je, uistinu, u smislu vlasti, dotad bio prerogativ kraljevskih dinastija. Sada to postaje i pravno prerogativ jedne domaće velikaške obitelji. Ali (a to je veoma važno, i na to je u punini prvi upozorio S. Antoljak) u toj na izgled slatkoj i zamamnoj jabuci krije se i žestoki otrov; s jedne strane Mlečanin Andrija daje jednu od najčasnijih titula, a s druge strane traži potpunu vazalsku pokornost ne samo svojoj kraljevskoj osobi nego

⁸⁴ Usp. Vj. Klaić, *Porijeklo banske časti u Hrvata, Hrvatski bani za narodne dinastije i hrvatski bani za Arpadovića*, VZA, vol. I, str. 21, 65, 120, Zagreb 1899, zatim radovi A. Dabinovića, F. Račkoga i Vl. Mažuranića. Od starijih pisaca usp. radove Lučića, Ratkaja, Vitezovića, Krčelića i J. Mikoczyja (»Arkiv« XI). Za najnoviju literaturu i mišljenja usp. N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1971, osobito poglavlja »Organizacija političke vlasti« (str. 141—8) i »Unutrašnji sukobi. Uloga banova suvladara« (str. 311—20).

⁸⁵ F. Rački, *Documenta... illustrantia*, str. 486.

⁸⁶ SCD, VII, str. 205; usp. također i povelju kralja Karla od 4. kolovoza 1299; isto, str. 253—254.

⁸⁷ Usp. S. Antoljak, *n. dj.*, str. 11—12.

i posebnu podaničku pokornost herceškoj vlasti i časti, koja se u povelji posebno naglašava i čiji je nosilac Andrijina majka Tomasina Morosini, također Mlečanka. Tako se gledaocu sa strane, nakon tolikih priča o mletačkoj lukavosti kroz stoljeća, sama od sebe nameće pomisao da se i u ovoj zaista jedinstvenoj i veoma neobičnoj povelji krije neka osobita i neobična mletačka spletkica i zamka »visokog stila«. Pogledajmo na čas što sve Andrija tom poveljom dobiva i što sve Šubić njome može izgubiti i u kakve ga sve ponore opasnosti u toj velikoj diplomatskoj igri ova privilegijalna isprava baca, i to, možemo mirne duše reći, bez obzira na to prihvatiti li Šubić tu povelju ili ne prihvatiti.

Ako je prihvatiti, dolazi u posve nemoguću situaciju. S jedne strane može definitivno raskrstiti s napuljskim dvorom, izgubiti tamo svako povjerenje, a to, ne smijemo zaboraviti, ne znači samo gubitak svih izgleda u budućnosti u slučaju da Napuljci postignu hrvatsko-ugarsko prijestolje i krunu; to znači i mnogo više od toga. Napuljci imaju svoj trajan utjecaj na našoj obali, koja je za Šubića od bitnog vitalnog značenja. Zbog toga što im nije uspjelo izgraditi dobru mornaricu i definitivno predobiti za sebe dalmatinske gradove, Šubići na kraju propadaju.⁸⁸ Dakle, gubitak povjerenja kod napuljskog dvora može postati katastrofalan za Šubiće, i oni to predobro znaju. To je za njih pitanje života i smrti, vezano uz i te kako važan momenat stalnog priliva žita iz Napulja za njihove gradove na kopnu. U poveljama ima niz dokaza o tome kako je žito neprestano pritjecalo iz Napulja, kako je između Napulja i Šubića bio razvijen živ promet, značajna trgovina i međusobne očito mnogostruke koristi. Šubići, dakle, jednostavno nisu mogli prihvatiti uvjete Andrijine povelje ako su bili imalo trijezne pameti, a to je Pavao svakako bio. On se pokazao doraslim i mletačkoj lukavoj logici. Ako pokušamo naći bilo kakav trag neposrednom utjecaju same povelje u vrijeme kad ju je ugarska kraljeva kancelarija ishitrla i poslala Šubićima, uzalud ćemo ga tražiti. Nakon Pavlove smrti njegov sin Mladen II zaista postaje banom. Međutim, zar se to može pripisivati Andrijinoj povelji? Andrija je u to vrijeme već davno bio mrtav, a novi kralj, Anžuvinac, Karlo Roberto okrunjen. Ali on nikako nije mogao pristati na to da na osnovi jedne povelje svog i svoje obitelji dugogodišnjeg protivnika daruje svojim velikašima nešto na što on sam sigurno nije najbolje gledao budući da je uložio dosta truda da tog istog Mladena totalno i definitivno uništi, politički i moralno dotuče. To mu je, svakako, vrlo temeljito i uspjelo, ako ga već i nije baš on sam dao ubiti. Mladen je postao i ostao banom u prvom redu zato što je bio Šubić. Šubići su se, očito, već ranije o tome dogovarali, i Mladen je sigurno bio od oca Pavla određen za njegova neposrednog nasljednika. S time se, doduše, kasnije ni svi Šubići nisu slagali, ali to je bilo nakon smrti bana Pavla. Za Pavlova života i neposredno nakon njegove smrti očito se nitko među Šubićima nije usudio ni pomisliti na suprotstavljanje jednoj tako jakoj ličnosti kao što je bio Pavao, — pa i bez obzira na povelju jednog pokojnog Mlečanina, makar on bio nekada i kralj. I u Ugarskoj su ga dosta brzo zaboravili, a u Hrvatskoj i Dalmaciji ga se poslije 1301. g. vjerojatno nisu mnogo više ni sjećali.

⁸⁸ J. Šidak, *n. dj.*, str. 705. i d.

U prvom redu, Pavao Šubić je povelju bilo otvoreno, bilo šutke odbio. On izdaje svoje povelje, ima svoju kancelariju, čak i svojega protonotara, koji mu sastavlja povelje, kuje vlastiti novac, itd. Dakle, očito se ponaša vrlo, vrlo samostalno i nevezano. Ipak, u gradskim notarskim ispravama, a svi su gradovi manje-više pod njegovim utjecajem, pače i kad on sam izdaje povelju, ne spominje se kao vladajući vladar, kralj, Napuljac, već Andrija Mlečanin. Očito nije s njime želio imati puno posla, ali ni previše sukoba. Anžuvinci su još bili predaleko, i oni su to uviđali. S njihove strane nije nikada došlo do prigovora da im Šubići nisu vjerni ili da još spominju Andriju kao svog zakonitog vladara, da od njega primaju povelje ili da od njega možda čak i mole povelju. Međutim, nema nikakvog dokaza da je Pavao Šubić molio baš takvu povelju, iako to Andrija u svom tekstu kaže. Ali to još ni izdaleka ne znači da u tome mora biti mnogo istine. Naprotiv. Povelju moli od Andrije u ime Šubića tiha, povjerljiva osoba, redovnik Deziderije. U povelji se traži da Šubić dolazi kralju i herceginji u poklonstva, da donosi darove. Od svega toga nema nikakvog traga. Šubić odgovara šutnjom. U povelji stoji da bi majku Tomasinu morao priznavati za svoju vojvotkinju, duchessu. Tomasina se zaista više puta i oslovljava herceginjom »usque mare«, ali tako ona naziva sama sebe. Šubić je tako nikada nigdje ne naziva. Kako smo rekli, u notarskim ispravama spominje se kralj, ali njegova majka herceginja ne spominje se nigdje. Povelja je, svakako, ako je uopće napisana u 13. st., mogla nastati jedino u kraljevoj kancelariji jer je posve odgovarala interesima dvora kralja Andrije. Šubić je faktički imao nasljednu bansku vlast, tj. on je bansku vlast držao tako čvrsto da ju je mogao dati kome je htio, pa prema tome i svome sinu, kako se kasnije pod drugim okolnostima i dogodilo. Šubić je, međutim, ipak mogao biti zainteresiran da zatraži jednu takvu ili sličnu povelju, barem u momentu kad je napuljska strana stajala nešto lošije, a Šubić je u svakom slučaju Napuljcima mogao lako objasniti da on ipak živi u Andrijinu kraljevstvu. Ta vidjeli smo kako svi gradski notari do kraja, na izgled podanički vjerno, spominju Andriju svojim kraljem. S druge strane, Šubić je mogao priželjkivati jednu tako važnu povelju (jamačno ne s onolikim uvjetima, ali kad ju je tražio od Mlečanina, nije mogao znati što će mu Mlečanin poslati) kako Šubići ne bi bili posve ovisni ni o napuljskom dvoru. Bili su oni, pogotovo Pavao, i te kako dalekovidni. Pavao se vjerojatno i sam želio proglasiti ili biti proglašen kraljem. Njegov novi naslov vojvode, *dux*, umjesto nestale Tomasine, mnogo govori o tome, ali to ipak nije mogao tražiti. Papa je kraljevima proglasio Napuljce, koji su papinskoj državi bili bliži i važniji od udaljenog Pavla, iako ga se kao vojvode Dalmacije rado sjećahu i kasnije, kad je sve to bila prošlost. Sam se Pavao uz Mlečane s jedne strane, Ugre s druge, a Napulj s treće teško mogao proglasiti kraljem. Ta svi bi oni smjesta zajedno bili protiv njega, a kasnije bi, nakon njegova pada, pregovarali o kraljevskoj kruni. Ovako je on morao prvo umrijeti prirodnom smrću da bi jedan Napuljac, koji se tada našao na kraljevskom ugarsko-hrvatskom prijestolju, počeo razmišljati kako bi se riješio neugodnih i snažnih, glomaznih Šubića, koji su mu čak na neki način pokušavali spriječiti i slobodan pristup k moru, a to je za onoga tko

sjedi u dalekoj Ugarskoj uvijek bilo krajnje nezgodno, pogotovo jer su u 13. i 14. st., a i kasnije putovi bili vrlo teški i u vlastitoj, dobro kontroliranoj zemlji, a kamoli ne u neprijateljskoj i previše neovisnoj. Dakle, sve u svemu, Šubići su se morali prikloniti nekome drugome, i odabrali su umjesto slabog i nespretnog posljednjeg Arpadovića, koji je uz to bio još i susjedni Mlečanin, Napuljce. Ali ne tako da bi pod Napuljcima bili potpuno ili previše zavisni. Ta zato su ih i postavili na ugarsko-hrvatsko prijestolje jer su se nadali da će prema njima biti i dalje obzirni i fini, kao pravi »ljubljeni rođaci«, kako su ih do tada Napuljci nazivali. Međutim, da bi bili sigurniji, bilo im je potrebno i da budu što jači, i to, po mogućnosti, i prije dolaska Anžvinaca u Hrvatsku i Ugarsku, jer poslije može biti i kasno. A tu bi jedna povelja o nasljednom banstvu i o nasljednim zemljama, koja bi to faktično i pravno legalizirala, bila i te kako dobro došla. Osim toga, osiguravala bi ih i u slučaju da Andrija još dugo poživi i da dobije nasljednika svoje loze na prijestolje. A to 1292. i 1293. nije nipošto moralo izgledati posve nemogućim! I u tom dvostrukom razlogu mogao je ležati interes i zamisao Šubića da lijepo zamole takvu jednu povelju od Andrije.

Međutim, Šubići su zaista morali biti neugodno iznenađeni. Dvostruk i dvoličan karakter povelje vjerojatno ih je nezgodno pogodio. Jer, kako smo naglasili, povelja bi imala strahovite posljedice da su je Šubići ozbiljno i skrušeno prihvatili. Ali povelja je bila smišljena tako da je imala dvostruko opasno djelovanje. Iako su je Šubići odbili, imala je neke negativne posljedice za njih. Možda je i u tome razlog da oni formalno nakon 1293. g. još dosta dugo i dalje priznaju Andriju kao kralja, a ne Napuljce. A možda je to bio samo još jedan od načina da i od Napuljaca ostanu što neovisniji. Kasnije, kad Pavao Šubić prati prvog Anžvinca kroz Hrvatsku do Zagreba, ostavlja ga na granici prema Ugarskoj, a i na njegovu krunidbu sam ne dolazi, kao što nikada nije dolazio ni u Napulj, niti išao u bilo kakva poklonstva. Na krunidbi ga je zastupao splitski nadbiskup. On se, svakako, na razne načine vrlo vješto čuvao. Ali povelja ga je ipak pogodila. Tome nije mogao posve izmaknuti. U kasnijim pokoljenjima stalno ga je pratila fama o dvoličnosti, a od strane ugarskog dvora i Venecije zacijelo prigovori zbog nevjere. Ali to sve moramo shvatiti kao tajnu igru. Međutim, to su već pretpostavke, jer za tajnu diplomaciju u 13. st. nemamo podataka, već je samo možemo naslućivati. Dakle, dvije su činjenice, čini se, karakteristični znaci te potajne borbe. Prvo, s jedne strane, ponavljamo, gradovi priznaju Andriju. S druge strane, Šubići sve više i sve energičnije rade za Napuljce. Međutim, i sada ni majka Morosini niti Andrija Mlečanin nigdje nijednim slovom nisu optužili Šubiće s nevjere, a slavonskog bana Radoslava jesu. Ali, s treće strane, Radoslavu poslije vraćaju sve, i to bez uvjeta, a Šubiću, iako ga ne proglašavaju izdajicom, u povelji postavije i te kako teške uvjete. Tu izgleda leži ključ, a možda i rješenje zagonetke ove mnogostruke igre, čiji se opasan odsjaj zrcali u složenom i potajnom značenju teksta ove naše isprave. To je igra vrlo spretnih i vrlo oštih i nesmiljenih diplomatskih boraca. Tu se diplomacija i diplomatika i dotiču, i samo se u tom kontekstu, izgleda, može razumjeti protuslovlje koje iz teksta proizlazi. Zato Forstal u 17. st., vodeći računa o ugledu Zrinskih kao nasljednika Bribiraca, izbacuje iz teksta

povelje one nezgodne dijelove što ih je tako uplela lukavost mletačka, a ostavlja one dijelove koji proizlaze iz Šubićevih nastojanja oko legalizacije nasljednog banstva za svoju obitelj, koju je htio postići od jednog Mlečanina lukavim molbama i preko usta smjernog i smirenog poslanika Deziderija. Sada postaje i jasnije da ni Forstal nije mogao biti tvorcem tako čudne i neobične povelje, koja ni po stilu ne odiše dahom baroknog 17. st., kakav je inače kod Forstala u njegovoj *Stemmatographiji* i previše prisutan u beskrajnim panegiricima i historijski nepouzdanim izlaganjima. Da je, naime, Forstal konstruktor takve povelje, zašto bi se onda mučio s ta dva odlomka, koje je Lučić ionako nekoliko godina kasnije u punom tekstu objavio bez prevelikih obzira prema Bribircima, tiranima njemu dragih autonomnih dalmatinskih gradova — komuna. Ta Forstal je to, doduše, izbacio iz svoje povelje, ali odakle onda u Pinakoteci »chaktorniensis« i ostali tekst, koji je napokon ipak ugledao svjetlo dana zahvaljujući i preciznom Cupareu, koji je povelju pregledao »de verbo ad verbum«, i opreznom Lučiću, koji ju je dobro »pogledao«. Osim toga, Forstal je ipak ostavio one karakteristične male tragove »etc.«, pa opet »etc.«, nije se nikako usudio da briše tekst jedne povelje, ma kako taj tekst bio čudan i nezgodan, a da ne upozori dobronamjernog čitaoca na ona mjesta gdje toga teksta nema, te zjapi prazninom.

Od trojice mogućih tvoraca: Andrije Mlečanina, Pavla Šubića i njegova protonotara te majstora dvorske historiografije Forstala, izgleda da je to ipak bio lukavi Andrija, jer je njemu takva povelja najviše išla u prilog. On ju je iskrojio zaista više za sebe i po svojoj kraljevskoj volji negoli za Šubiće, više u dosluhu sa svojom majkom Mlečankom negoli sa svojim potkancelarom Teodorom ili kancelarom Ivanom.⁸⁹ Tu je važan još jedan momenat. Tajnost te igre, u što se vjerojatno uklapao i zahtjev Šubića, bila je uvjetovana obostranom željom za određenom diskrecijom. Obojici je bilo jasno da će za nju saznati napuljski dvor, i tu je, kako smo vidjeli, svatko od njih imao svoju zadnju primisao. Andrija da ocrni Šubiće što više može i da ih onemogućiti nemogućim zahtjevima za pokornošću, a Šubić opet da ispadne pred Napuljcima što snažniji, jači i moćniji u evropskom smislu te riječi.⁹⁰ Ipak je i jednom i drugom u toj igri jednako odgovaralo da oni koji trebaju čuti saznaju, a oni drugi i treći, mađarski velikaši, na primjer, s Andrijine strane, ili hrvatski velikaši, što se opet ticalo Pavla Šubića, da o toj transakciji po mogućnosti doznaju što manje, jer ta lukava nadmetanja i spletkarenja s jedne i s druge strane baš nisu bila zgodna za preveliko pokazivanje. Zato se pokazalo kao najbolje da privilegij izađe u takvoj formi i s takvim formulama koje omogućuju da bude prisutno što manje svjedoka koji će o tom nešto znati i da povelja ne bude u svečanoj formi koja će se svima objaviti. Zato je možda i formula inskripcije u svim rukopisima tako čudno skraćena, očito na minimum, tj. »Universis etc.«. Pitanje je što ovdje taj izraz »etc.« sakriva i da li čak uopće što sakriva. Ako i krije uobičajenu formulu inskripcije, postoji možda

⁸⁹ Od 1290. do 1301. bio je kancelar Johannes. V. László Fejérpataky, *A Királyi Kancellária az Árpádok korában*, Budapest 1885, str. 142—144. U tom djelu obrađena je kronologija svih kancelara i potkancelara u kancelarijama Arpadovića.

⁹⁰ Usp. G. Novak, *n. dj.*, v. bilj. 3. i 36.

ipak i neki drugi razlog osim kraćenja pri prepisivanju. Možda i ovdje imaju svoj utjecaj nepisani zakoni tajnosti, tajne diplomacije. Cijela povelja doima se ponekad kao »zatvoreno pismo«, litterae clausae. U svim tim neobičnim formulacijama izgleda da je »diplomatika« i vještina kraljeve kancelarije ili nekoga drugog povjerljivijeg, iz kraljeve najbliže okoline poslužila diplomaciji!

ZAKLJUČAK

Iz svega izloženog konačni zaključci bi, dakle, bili ovi:

1. Povelju je, ipak najvjerojatnije sastavio sam kralj Andrija, uz pomoć svojih mletačkih suradnika, u prvom redu majke Tomasine, a možda i ujaka Albertina. Kralj je za nju imao najviše motiva.
2. Strogo gledajući, to još ipak ne znači da možemo prije eventualnog pronalaženja originala ili barem prvotnog prijepisa povelju proglasiti posve autentičnom. Ona, u ovakvom obliku, i dalje ostaje u nekoj mjeri sumnjiva, što još isto tako ne znači da bismo je definitivno smjeli proglasiti falsifikatom!
3. Mogli bismo, sa svim oprezom, pokušati postaviti hipotezu da povelja upućena banu Pavlu i njegovoj braći predstavlja neke vrste akt tajne diplomacije venecijansko-ugarske, te da zbog toga nije izdana pred svjedocima, a možda ni u kraljevskoj kancelariji, a vjerojatno i mimo znanja ugarskih velikaša i plemića. Možda je zbog toga formula inskripcije nepotpuna, nema promulgacije, koroboracije, oznake mjesta, potpisa i ovjere kancelara, odnosno potkancelara. Možda zbog toga i sa Šubićeve strane ne dolazi neki plemić ili velikaš vazal, već tihi, šutljivi, »diskretni« redovnik Deziderije.
4. Međutim, s druge strane sasvim je moguće da je original imao sve diplomatske formule (za što imamo u drugim poveljama, a osobito u registrima, mnogo primjera), ali su kod brojnih prepisivanja skraćene ili ispuštene. Stoga je vrlo teško donijeti konačni sud o autentičnosti i o integralnom tekstu povelje, te bez daljnjih istraživanja i traganja, problem ostaje s obzirom na svoje definitivno rješenje, još uvijek otvoren.
5. Danas imamo na raspolaganju i jedan direktno ovjerovljen, relativno integralni tekst povelje. Prijepis je ovjerovio I. Cupareo »de verbo ad verbum«, a i Lučićev prijepis možemo smatrati barem indirektno ovjerovljenim s obzirom na poznato Lučićevo svjedočanstvo da je vidio original povelje.
6. Original možda i nije izgubljen. Svakako ga valja tražiti među rasutim dijelovima nekadašnjeg čakovačkog arhiva obitelji knezova Zrinskih.

Prilozi:

Razne pravilne i (posve ili djelomično) nepotpune diplomatske formule

(Prema Diplomatičkom zborniku, sv. VII).⁹¹

1290. 9. oktobra.

Andrija, kralj ugarski i hrvatski, vraća posjed »Oživak« nasljednicima bana Petra.

Andreas dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque rex, omnibus Christi fidelibus presentes literas inspecturis, salutem in salutis largitore. Ad universorum noticiam tenore presencium volumus pervenire, quod....

Datum per manus discreti viri magistri Theodorii albensis ecclesie prepositi, aule nostre vicecancellarii dilecti et fidelis nostri, anno domini millesimo CC^o nonagesimo, septimo idus octobris, regni autem nostri anno primo.

Iz potvrde pečujškoga biskupa i kraljevskog kancelara Vilima od 6. juna 1364. koji je zahtijevao »magister Nicolaus filius Pauli de Pukur«. Alm. V. lad. I. no. 26. u Körmendu. Hazai okmánytár VIII, 286—287.

1290, 29. novembra. U Šipušu.

Andrija, kralj ugarski i hrvatski, potvrđuje darovnicu bana Nikole od god. 1290. 20. januara o Čanovu učinjenu Nikoli sinu Ivanovu.

Nos Andreas dei gracia rex Hungarie memorie commendantes significamus vniuersis quibus expedit presenciam per tenorem: quod comes Nicolaus filius Iwan ad nostram accedens presenciam exhibuit nobis patentes litteras Johannis bani tocius Sclauonie super terra Chanou confectas petens a nobis cum instancia, ut ipsas ratas habere dignaremur. Quarum tenor talis est: (Slijedi isprava bana Nikole od god. 1290. na dan sv. Fabijana i Sebastijana izdana u Šoltunu). Nos itaque petitionem ipsius Nicolai comitis iustam esse attendentes in hac parte dictas litteras Johannis bani ratas habentes autoritate presencium duximus confirmandas. Datum sub castro Scepus in vigilia Andree apostoli anno domini M^oCC^o nonagesimo.

Original u kr. zem. arhivu u Zagrebu: Doc. medii aevi. Pečat, koji bijaše pritisnut na hrptu isprave otpao je.

Na hrptu je opaska »Donationales et confirmationales super Chanyo 1290.«

⁹¹ SCD, vol. VII (Niti tekst niti stare arhivske signature nisu mijenjane. Opseg radnje ne zahvaća analizu isprava i povelja tog vremena, te se one ovdje donose samo kao primjeri neredovitosti diplomatskih formula.)

1290—1300. U Budimu.

Andrija, kralj ugarski i hrvatski, nalaže Kozmi virovitičkom županu, da preda županu Oguzu sela Lužinu i Orehovac.

Andreas dei gracia rex Hungarie dilecto et fideli suo Cosme comiti de Wereuche salutem et graciam. Fidelitati tue precipiendo mandamus, quatenus uillas Lusuna et Orihoch, in comitatu de Wereuche existentes, comiti Oguz dilecto et fideli nostro, sicut per priores litteras nostras tibi dederamus in mandatis, statuas et assignes in ea libertate eidem comiti Oguz seruitorios, sicut ad nos pertinere dinoscuntur; et aliud non facias ullo modo. Datum Bude feria quinta ante festum Barnabe apostoli.

Izvana: Magistro Cosme comiti de Wereuche.

Original u kr. ug. drž. ark., u Budimpešti: D. L. 1881. Stara sign. N. R. A. fasc. 497. no. 6/ — Na hrptu vidi se trag pečata kojim bijaše pismo zatvoreno. — S paleografskog gledišta spada listina baš na konac XIII. vijeka. Wenzel, Cod. dipl. Arpad. cont. X. 419.

1291, 23. marta. U Cittavechii.

Nikola IV. papa, određuje pretraživanje o hereticima Bosne i Srbije.

Inquisitoribus heretice pravitatis auctoritate apostolica deputandis in principatu Bosne carissimo in Christo filio nostro S(tephano) regi Servie illustri immediate subiecto. Pre cunctis nostre mentis et cetera uz supra (ep. 797. Theiner M. Hung. I. no. 611) usque ab huiusmodi contagiis expurgentur....

Datum apud Urbem veterem X. kalendas aprilis, anno quarto.

Nicol. IV. an. IV° ep. 798. Reg. Vat. 46. f. 167. — Po prijepisu Jeličevom. Sbaralea Bullar. Francisc. IV. 239. br. 44. — Potthast, Reg. pontif. br. 23.623.

1291, 6. juna. U Napulju.

Nalaže se oblastima u ime kralja napuljskoga, da dobro primaju Dujma krčkoga i Radoslava Baboniča.

Scriptum est iustitiariis, capitaneis et officialibus aliis, nec non et terrarum et quorumuis locorum vniuersitatibus et personis specialibus quibuscunque presentes litteras inspecturis fidelibus suis. Cum viri nobiles Doymus comes de Veglia et Radislaus Babunio nostri ac regine....

Datum Neapoli per B. de Capua militem etc. die VI. iunii, IV. indictionis.

Wenzel, Mon. Hung. hist. Acta extera I. 77. — Kukuljević, Reg. no. 1468.

1291, 9. oktobra.

Andrija, kralj ugarski i hrvatski, potvrđuje povelju kralja Ladislava, kojom se podanici Ivana župana bačkoga između Save i Bosuta oslobađaju od banških daća.

Andreas dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex omnibus Christi fidelibus presens

scriptum inspecturis salutem in eo qui regibus dat salutem. Ad vniuersorum noticiam harum serie volumes peruenire, quod . . .

Datum per manus venerabilis viri magistri Theodori Albensis ecclesie prepositi, aule nostre vicecancelarii, . . .

Original u kr. ugar. državnom arhivu u Budimpešti: M. O. D. L. no. 953. Stara sign. N. R. A. fasc. 604 no. 18 . . . 509—510
Wenzel, Cod. dipl. Arp. cont. XII 509—510. — Kukuljević, Reg. no. 1475.

1291, 28. novembra. U Napulju.

Karlo, kralj napuljski, daje dozvolu prijevoza soli i žita za Zadar.

Carolus II. rex Siciliae, secreto Apuliae significat, a se fuisse datam facultatem Ivano de Jadera sal et frumentum deferendi e portu Baroli vel Manfredoniae »ad terram Jadrae«.

Registri Angioni v. 56. (Carol. II. a. 1291. A.) fol. 161 — Arkiv. VII. 15. — Kukuljević, Reg. no. 1480.

1291, 28. novembra. U Napulju.

Dozvola za prijevoz žita iz Sicilije Pavlu banu i njegovim sinovima.

Carolus, princeps Salernitanus et vicarius in regno Siciliae, Petro de Mara, secreto magistro portulano, et procuratori Apuliae, *nalaže da dozvoli* nekom Jursiju (Jursium), extrahere de portubus Apuliae, sine iure exiturae, frumenti salmas 200 et hordei 100, vehendas ad partes Sclavoniae et Dalmatiae ad munienda castra Pauli bani, Georgii et Mladeni fratrum, dominorum totius Slauoniae et Dalmatiae.

Syllab. membr. ad reg. Siclae arch. pert. T. II. 80. no. 4. et olim archa D. fasc. 25. no. 15. — Rački, Arkiv VII. 15. — Makušev, Zapiski XIX. 2. prilož. 3. 6. — Kukuljević, Reg. no. 1479.

1292, 12. aprila. U Napulju.

Karlo Martelo napuljski potvrđuje Ivanu, sinu Henrika bana neke zemlje.

Scriptum est per eundem dominum regem Vngarie nobili viro magistro Johanni filio Henrici bani de Vngaria dilecto fideli suo etc. Cedit nobis ad gloriam etc. Pensatis itaque gratis servitiis, que illustri regi Vngarie quondam domino Ladislao, . . .

Datum Neapoli die XII. aprilis, V. indictionis.

Reg. Ang. U Napulju.

Makušev Zapiski XIX. 2. pril. 3. 37 — Wenzel, Acta extera I. 87—88. — Ova je listina potvrđena Karlom II. 1295. 1. aprila.

1292, 18. jula. U Zagrebu.

Andrija, kralj ugarski i hrvatski, potvrđuje povelju Bele kralja od god. 1267. 25. novembra o sudovanju županije križevačke.

Nos Andreas dei gracia rex Hungarie memorie commendantes significamus quibus expedit vniuersis presencium per tenorem, quod comes Johannes frater Th(ome) quondam episcopi Waciensis fidelis noster ad nostram accedens

presenciam exhibuit nobis patentes litteras domini B(ele) regis felicis recordacionis aui nostri karissimi super exempcione iudicatus comitis Crisiensis pro tempore constituti confectas, petens a nobis cum instancia, ut ipsas patentes litteras rates habere et nostris patentibus litteris dignaremur confirmare quarum tenor talis est: (*Slijedi povelja kralja Bele izdane »in villa Szentherolth in quindenis sancti Martini« bez naznake godine (1267. 25. novembra)*). Nos itaque consideratis fidelitatibus et seruiciorum meritis ipsius comitis Johannis fidelis nostri, que nobis et regno nostro semper et ubique locis et temporibus exhibuit, ac inpendit oportunis, predictas patentes litteras domini Bele regis, aui nostri karissimi ratas habentes et acceptas de uerbo ad uerbum presentibus insertas auctoritate presencium patencium litterarum nostrarum duximus confirmandas. Datum in Zagrabia feria sexta proxima post festum beate Margarete uirginis. anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo secundo.

Original kod imovne općine. Sv. Jelena-Koruška kraj Križevaca. — Pečat što bijaše na hrptu pritisnut otpao je.

1292, 19. augusta. U Brinoniji.

Karlo napuljski daje i potvrđuje Vladislavu, sinu kralja srpskoga, veliki dio Slavonije, što je pomagao njegova prvorođenoga Karla za prijestolje ugarsko-hrvatsko.

Karolus II. etc. Considerantes igitur devotionem sinceram, quam vir magnificus Ladyslaus, filius primogenitus illustris principis Stephani, regis Serwie, erga nos gessit ab hactenus et gerit ad presens, attedentes etiam, quod.....

In cuius rei etc. Datum Brinonie anno domini 1292. die 19. augusti, ind. V.

Registri Angioini vol. 59. fol. 39.

Makušev, Zapiski XIX. 2. pril. 3. 32—33. i 37. — Rački, Arhiv za povj. jugoslav. VII. 20—21. — Wenzel, Acta exera I. 95. — Kukuljević, Reg. no. 1504.

1292, 19. augusta. U Brinoniji.

Karlo II, kralj napuljski, daruje i potvrđuje braći Šubićima sva dobra dana im od njegova sina Karla ugarsko-hrvatskoga kralja.

Karolus II. dei gracia rex Jerusolimi, Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue, provincie et Forcalguere comes, universis presens privilegium inspecturis. Cum devotorum nostrorum merita respicimus, illaque premiorum largitione munifica compensamus, eos in solidiori devotione firmamus, et ad id animamus alios per exemplum. Considerantes igitur devotionem sinceram, quam viri nobiles Paulus Chrovacie.....

Actum et datum Brinonie (Brignano penes Lalernum) anno domini MCCXCII. die 19. augusti, ind. V.

Similes facte sunt sigillo domine regine pro eisdem, verbis competenter mutatis, ut supra.

Reg. Angioini, vol. 59. (Caroli II. 1291—1292 c) fol. 40. — Rački, Arhiv VII. 19—20. — Wenzel, Acta exera I. 95—96. — Makušev, Zapiski XIX. 2. pril. 3. p. 32—33.

1292, 1. decembra. U Napulju.

Karlo Martelo potvrđuje Radoslavu (Baboniću), banu hrvatskomu, sva dobra darovana mu od kralja Ladislava.

Karolus primogenitus illustris Jerusalem et Sicilie regis dei gratia Ungarie, Dalmatie, Croatie, Gallicie, Rame, Seruie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex, princeps Salernitanus et honoris montis sancti Angeli dominus. Nostri gloriam culminis adaugeri nos cernimus, cum clementer agendo de subditis dignis

Datum Neapoli anno domini MCCXCII^o die I. decembris, VI. indictionis.

Registri Angioini v. 170. (Caroli II 1307.—1308). 183.

Makušev, Zapiski XIX. 2.42. — Wenzel, Acta extera I, 98—99. — Rački, Izvadci Arkiv. VII. 25. i Rad XVIII. 220. — Kukuljević, Reg. no. 1510.

1292, 26. decembra. U Zagrebu.

Andrija, kralj ugarski i hrvatski, oslobađa na prošnju Petra Slovinca iz Laške ulice i njegovih rodaka njihov posjed u Sepnici od davanja svake daće.

Nos Andreas dei gracia rex Vngarie. Significamus quibus expedit presencium per tenorem, quod nos attendentes fidelitates et fidelia seruicia Petri Sclau de vico latinorum seruiantis nostri, ex regia nostra munificencia hanc eidem graciā duximus faciendam: quod nullus banus pro tempore constitutus uel officiales ipsorum seu collectores nostri cuislibet collecte pro nobis in quocunq; articulo exigende in possessione dicti Petri, Ivan, filii Martini, cognati ipsius et Domaldin proximi eorumdem ac filiorum possessione . . . Scepnicia uocata, hereditaria eorumdem, audeant uel presumant aliquialiter molestare uel turbare. Et ut huiusmodi nostra gracia regalis eisdem facta per quempiam non possit retractari, presentibus nostrum sigillum duximus apponendum. Datum Zagrabie, in festo beati Stephani martiris. Anno domini MCCLXXXII.

Liber privileg. eppatus. Zagreb. list 41.

Tkalčić, Monum. episc. Zagr. I. 230—231. i Mon. civit. Zagr. I. 71. — Kukuljević, Reg. no. 1511.

1293, 22. maja. U Šomogju.

Andrija III, kralj ugarski i hrvatski, javlja banu hrvatskomu, da je kaptolu zagrebačkomu kraj užvanih dviju trećina pijacovine zagrebačko-gričke poklonio i treću trećinu.

Andreas dei gracia rex Vngarie dilecto et fideli suo bano tocius Sclauonie pro tempore constituto salutem et graciā plenā. Fidelitati tue notum facimus presencium per tenorem, quod

Datum Simigii, sexta feria proxima post festum pentecostes.

Original s kojeg je pečat otrgnut, u ark. kapt. zagr. fasc. 10. no. 46.

Tkalčić, Mon. episc. Zagreb. I. 228. i Mon. civit. Zagr. I. 72. meće u god. 1292. 30. maja. — Kukuljević, Reg. no. 1495.

1294, 23. juna. U Budimu.

Andrija III kralj ugarski i hrvatski, određuje prihod državne blagajne na susdržavanje medvedgradskih čuvara.

Andreas dei gracia rex Hungarie fidelibus suis de Monte Grecensi salutem et gratiam plenam cum dilectione. Noueritis, quod pro eo, quod de castro nostro Medwe uocato, uobis et ad vos spectantibus per comitem Gyanum illata fuisse dicuntur nocumenta, nos ipsa cupientes nocumenta a uobis et uestris amouere, cameram nostram de Zagrabia eidem Gano (!) duximus conferendam ita, ut amplius de eodem castro nostro nullum nocumentum inferri presumatur, sed de nostris rebus custodes nutriantur. Si qui autem contra hoc nostrum preceptum presumptentur, nobis in uestris literis curetis intimare, ut huius mandati nostri transgressores digna uicione per nos feriantur. Datum Bude, in vigilia beati Johannis baptiste.

Liber privileg. eppatus Zagreb. list. 66. Tkalčić, Monum. episcop. Zagr. I. 233. i Monum. civit. Zagr. I. 73. — Kukuljević, Reg. no. 1553.

1295, 17. juna. U Anagni.

Karlo napuljski hoće, da Pavao ban ostane ban Hrvata svega svoga života.

Pro Paulo bano. Karolus secundus etc. tenore presentis priuilegii notum facimus vniuersis presentibus et futuris, quod nos obsequentium nobis merita gratis affectibus intuentes, illos potioribus prouidemus beneficiis efferendos, quos maiora nobis comperimus seruitia prestitisse. Actendentes (!) itaque grandia, grata et accepta seruitia, que vir nobilis Paulus banus maritimus, dominus Croatorum, dilectus et fidelis consanguineus noster quondam domino patri nostro deuote prestitit, assidue prestat nobis et Karolo primogenito nostro regni Vngarie, principi Salernitano et honoris Montis Sancti Angeli domino, ac ipsum prestiturum perseueranter speramus in posterum, consentimus et uolumus, quod dictus rex Vngarie primogenitus noster eidem Paulo bano concedat in uita sua banatum seu dominium banatus in Croatinis et Dalmatinis partibus existentem, secundum quod banatum ipsum tenuit et nunc tenet. Ratificantes quicquid de concessione ipsius banatus eidem Paulo predictus rex Vngarie duxerit faciendum, et nos etiam, quantum in nobis est, ipsum banatum ei, sicut predicatur, concedentes. In cuius rei testimonium, ac predicti Pauli bani cautelam presens priuilegium exinde fieri et pendenti sigillo maiestatis nostre iussimus communiri. Datum Anagnie per Bartholomeum de Capua militem etc., die XVII. mensis iunii, VIII. indictionis.

Makušev, Zapiski XIX. 2. pril. 39. — Rački, Rad XVIII. 221. — Wenzel, Acta extera I. 124. — Kukuljević, Reg. no. 1564.

Summary

DIPLOMATIC AND HISTORICAL ANALYSIS OF THE CHARTER ISSUED BY THE CROATO-HUNGARIAN KING ANDREW THE IIIrd

in the Year 1293.

The central question of this work is the authenticity of a charter which the croato-hungarian king Andrew the IIIrd (the Venetian), gave to the count of Bribir (in southern Croatia) Pavao Šubić, in the year 1293. In this charter count P. Šubić got the position of the Croatian and Dalmatian (or "Maritime") ban (i. e. viceroy) with right of succession, and after he became also »Dominus Bosnae« or the Lord of Bosnia, Paul Šubić was sometimes using the title of the Duke (e. g. on his own-struck coins).

The problem now is that the king Andrew's charter is not preserved in original, and that the preserved copies of the original text have not all diplomatic formulas which have other instruments issued by king Andrew's chancellery. Because of that, some authors are in doubt about the authenticity of the text as a whole. In this work the author has made a general review of both old and modern historical works which have nevertheless used the text of this charter as authentic and even they do not mention the possibility of the charter to be false.

After the diplomatic analysis of the charter and of the historical background which have probably made king Andrew to issue this privilege, the author concludes as follows:

1. The charter was most probably issued by king Andrew the IIIrd, because he was very interested in inclining count P. Šubić to his side for the king needed his help in struggles between Arpad and Anjou dynasties for the croato-hungarian throne.
2. Before we find the original the present copies still remain suspected, in some degree, but on the other side, we cannot simply, on that ground, pronounce them false.
3. With all precaution, we can try to make a hypothesis that this charter has been issued, in that time, as a sort of act of the secret hungaro-venetian diplomacy, with very little or even without publicity. This can be an explanation for shortened forms at the beginning and on the end of the document.
4. On the other side it is quite possible that the original has had all the formulas but that they have been lost during the time, in many transcriptions which have been made.
5. The copy which has the fullest text, as we know it today, has been verified by both the first critical croatian historiographer Ivan Lučić, (in 17th century) and by his friend I. Cuppareo, who both claimed that they have seen the original.
6. There is always a possibility that the original is not totally lost but that we can still try to find it among the scattered parts of the former archives of the family of counts of Zrin in which it was originally preserved.